

Platformtekst
aanzet voor verder overleg en discussie

Langetermijnvisie voor Vlaanderen: een uitgestoken hand van de Vlaamse sociale partners

Een kwaliteitsvolle samenleving voor iedereen
Enkele hoekstenen van een kwaliteitsvolle
samenleving voor iedereen, enkele hefboomen
ter realisatie ervan

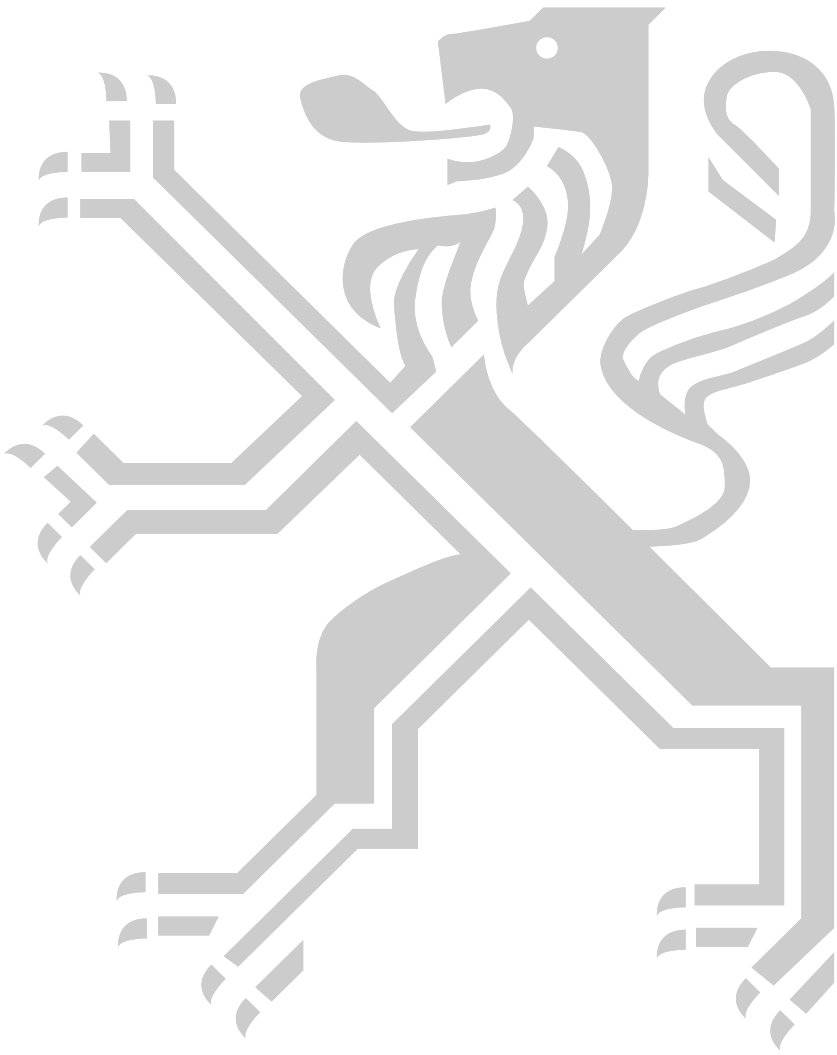
12 juli 2000

D/2000/4665/38

Gedrukt door Goekint Graphics

Inhoud

1	1. Volledige en duurzame werkgelegenheid	7
	1.1 Activeren van doelgroepen	8
	1.2 Verhogen van de duurzame inzetbaarheid van de bevolking	9
	1.2.1 Het initiële onderwijs	9
	1.2.2 Een ICT-actieplan	10
	1.2.3 Geletterdheid in de informatiemaatschappij	10
	1.2.4 Opleiding in het bedrijfsleven	11
	1.2.5 Mobiliteit	12
	1.3 Kwaliteit van de arbeid verhogen	12
	1.3.1 'Stress op het werk' als ingang naar uiteenlopende kwalitatieve arbeidsproblemen en gezondheidsgevolgen	12
	1.3.2 Noodzaak van een integrale aanpak op vlak van organisatie, preventie en HRM	13
	1.3.3 Het model van de levensloopbaan: naar een betere afstemming tussen arbeid en andere levenssferen	15
	1.4. Nieuwe diensten en sociale economie	16
2	2. Economische groeikracht	17
3	3. Sociale cohesie en een zorgzame omgeving	21
	3.1 Armoede uitroeien	21
	3.2 Bestaanszekerheid veilig stellen	22
	3.3 Een zorgzame omgeving ontwikkelen	22
	3.4 Discriminaties uitsluiten, evenredige participatie bevorderen	23
	3.4.1 Allochtonen	24
	3.4.2 Personen met een handicap	24
4	4. Een gezond leefmilieu, blijvende bereikbaarheid en kwaliteitsvolle ruimte	25
	4.1 Een gezond leefmilieu	25
	4.2 Blijvende bereikbaarheid	27
	4.3 Kwaliteitsvolle ruimte	28
5	5. Een verbreding en verdieping van de democratie	31
	5.1 Verbreding van de democratie	31
	5.2 Verdieping van de democratie	32

Een uitgestoken hand

De betekenis en impact van procesmatig overleg met verschillende actoren in de samenleving over de maatschappelijke agenda van en voor de komende 10 jaar kan moeilijk overschat worden. Vandaar dat de Vlaamse sociale partners bij deze het initiatief nemen om tot dergelijke intensieve dialoog te komen.

De Vlaamse sociale partners willen andere actoren op het middenveld en beleidsverantwoordelijken aanspreken om met een open geest en procesmatig gezamenlijk de contouren van de na te streven maatschappijontwikkeling vast te leggen en de noodzakelijke hefboomen hiertoe te bepalen. Gestructureerd overleg met deze finaliteit is ambitieus en tegelijkertijd relevant gezien het de opstap kan vormen om gezamenlijk engagement van partijen op het middenveld en beleidsverantwoordelijken vorm te geven. Het voorafgaandelijk onderling overleg tussen de Vlaamse sociale partners in dit verband heeft een op zich staande betekenis, mede met het oog op de kadering van ook deze engagementen - wederzijds of ten aanzien van derden - die niet de volledige periode overspannen.

In het voorgestelde proces van betrokkenheid van het ruime middenveld vormt de platformtekst die voorligt een *uitnodiging* aan andere actoren - vanuit hun specifieke deskundigheid en maatschappelijk engagement - tot een actieve dialoog over het uitzicht van de samenleving in de nabije toekomst. Ook bij de sociale partners zelf moet de discussie nog verder gevoerd worden.

Overtuigd en tegelijkertijd als onderlijning van het wervend karakter van het opzet formuleren de Vlaamse sociale partners één alomvattende, ultieme koepeldoelstelling voor 2010:

Een kwaliteitsvolle samenleving voor iedereen

De materiële welvaart is in de geïndustrialiseerde wereld, zo ook in Vlaanderen tot voorheen onbereikte hoogte gestegen. In toenemende mate wordt echter ervaren dat de wijze waarop een grotere (kwantitatieve) welvaart wordt nagestreefd, ook

onwelzijn met zich brengt en nog steeds bepaalde groepen uitsluit. In de toekomst dienen de kwalitatieve aspecten van het leven meer centraal komen te staan.

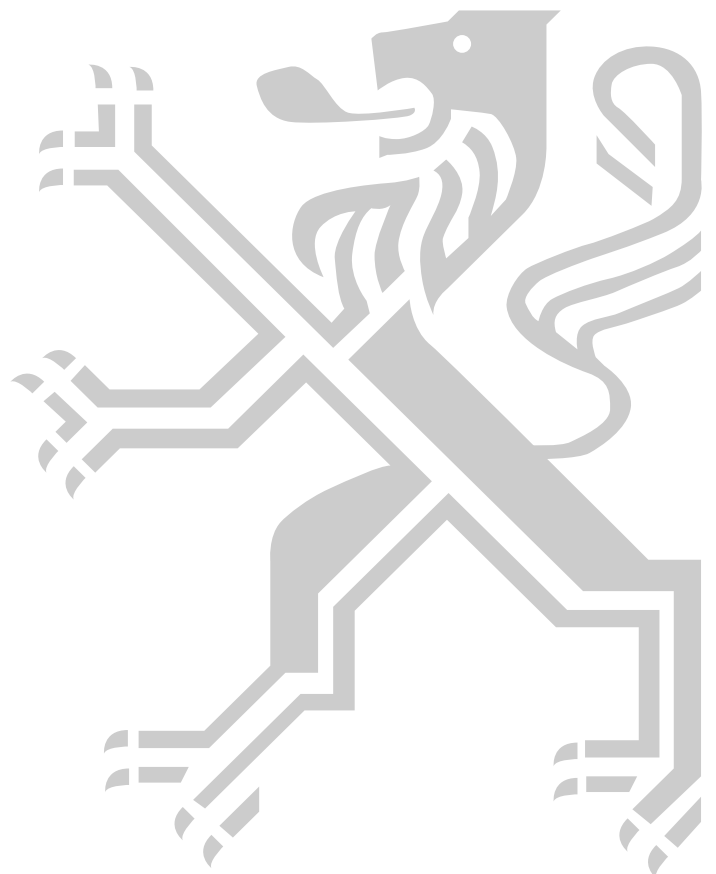
De invulling van "een kwaliteitsvolle samenleving voor iedereen" als streefdoel heeft meerdere mogelijke dimensies. Het vooropgezette proces van dialoog en overleg met andere actoren op het middenveld maakt het niet alleen mogelijk de verscheidenheid aan benaderingen te detecteren, maar kan ook bijdragen tot een wederzijdse overtuiging en verrijking van inzichten.

In deze context en als opstap voor de dialoog zijn voor de Vlaamse sociale partners volgende elementen essentieel om een kwaliteitsvolle samenleving mogelijk te maken: (a) het realiseren van volledige en duurzame werkgelegenheid en (b) kwaliteitsvolle arbeid; (c) het verzekeren van economische groei; (d) het waarborgen van sociale cohesie en een zorgzame omgeving; (e) het veilig stellen van een gezond leefmilieu, blijvende bereikbaarheid en kwaliteitsvolle ruimte; (f) een effectieve maatschappelijke betrokkenheid verwezenlijken via een verdieping en verbreding van de democratie.

De *platformtekst* geeft de globale visie en krachtlijnen weer van de Vlaamse sociale partners met betrekking tot de agenda voor de komende tien jaar, weliswaar volop ruimte latend voor inbreng van andere actoren in de loop van het proces. De bril waardoor in de platformtekst naar de samenleving gekeken wordt is sociaal-economisch getint. Gezien hun aard worden de diverse facetten van het gestelde streefdoel in de platformtekst dan ook niet even gedetailleerd ingevuld. Voor sommige dimensies worden een aantal grote krachtlijnen en streefbeeldingen aangegeven. De dialoog met andere actoren moet toelaten deze te vervolledigen, concretiseren en aangepaste hefboomen voor te stellen. Voor andere aspecten, met name deze die bij uitstek tot het domein en de deskundigheid van de sociale partners behoren, wordt nu reeds een verdergaande invulling voorgesteld, weliswaar steeds

met de nodige openheid en amendeerbaarheid, ook naar alle geledingen binnen de werknemers- en werkgeversorganisaties. Met het oog op operationalisering wensen de Vlaamse sociale partners bijzondere aandacht te besteden aan deze facetten waarvoor de Vlaamse overheid bevoegd is.

De platformtekst is al zodanig te zien als een voorzet en ontsteker van het proces van maatschappelijke betrokkenheid. Op basis van overleg met een ruime waaier van maatschappelijke geledingen wordt amendering, in- en aanvulling, verfijning en precisering ten aanzien van elk van de onderdelen van de platformtekst uitdrukkelijk beoogd.

1. Volledige en duurzame werkgelegenheid

Participatie aan de arbeidsmarkt bevordert en bestendigt de maatschappelijke integratie en voorkomt uitsluiting door armoede en bestaansonzekerheid. Vergrijzing en ontgroening gepaard gaande met een stijgende krapte op de arbeidsmarkt zijn de voornaamste argumenten om de werkzaamheidsgraad te verhogen.

Eenmaal echter op die arbeidsmarkt blijken permanente vorming en levenslang leren nodig te zijn om te blijven functioneren of om de kansen op de arbeidsmarkt te handhaven of te vergroten.

De snellere veroudering van kennis en vaardigheden ten gevolge van wetenschappelijke en technologische evoluties, de druk om het concurrentievermogen te vergroten maken van levenslang leren een absolute noodzaak. Het opleidingsniveau van alle werkenden moet op peil gehouden worden en verbeterd worden. Iedereen moet de vaardigheden kunnen verwerven en instrumenten kunnen aanwenden om zich in de arbeidsmarkt te integreren en er zich te handhaven, maar ook om zijn eigen levensloop- en loopbaanperspectieven te bepalen. Dat is immers duurzame werkgelegenheid en duurzame inzetbaarheid creëren.

Bovendien is vanuit emancipatorisch oogpunt levenslang en levensbreed leren een belangrijk middel om de samenleving en individuen de nodige weerbaarheid te geven om zich op alle vlakken te ontwikkelen en waar te maken.

Vlaanderen wil tegen 2010 het objectief bereiken van de volledige en duurzame werkgelegenheid, wat inhoudt dat enerzijds iedereen die wil werken en zich aanbiedt op de arbeidsmarkt, erin slaagt om binnen een redelijke termijn aan de slag te geraken en zich daardoor de nodige welvaart kan verschaffen en dat anderzijds de werkloosheid op een zo laag mogelijk peil komt te staan.

Volledige werkgelegenheid houdt eerst en vooral in dat de werkloosheid zo laag mogelijk wordt.

Terwijl vroeger werd uitgegaan van een frictiewerkloosheid van 3%, gaat men er nu vanuit dat er naast de frictiewerkloosheid toch nog een deel structurele werkloosheid zal blijven bestaan. Het is de bedoeling om de beide componenten van de werkloosheid zo laag mogelijk te houden.

Meer duurzame werkgelegenheid heeft eerst en vooral te maken met het verder activeren van de beroepsbevolking, wat meestal uitgedrukt wordt in het stijgen van de werkzaamheidsgraad.

Vlaanderen onderschrijft in deze de doelstellingen van de top van Lissabon. Concreet zullen voor Vlaanderen deze doelstellingen cijfermatig worden geduid rekening houdende met:

- de verwachte demografische evolutie;
- de verworvenheden inzake de leerplicht en het langere schoollopen van jongeren;
- de nood aan een aanpassing van het concept van werkzaamheid aan het concept van levensloopbaan (zie infra);
- de hogere productiviteit van Vlaamse werknemers in vergelijking met het buitenland;
- de noodzaak om parallel te komen tot een verhoging van de werkbaarheidsgraad (zie infra);
- de mogelijkheden om tot een betere arbeidsherverdeling te komen, gericht op het verlagen van de gemiddelde arbeidsduur tot het niveau van de ons omringende landen.

Vlaanderen stelt zich de volgende doelstelling :

- de werkloosheidsgraad¹ dient te dalen tot minder dan 4% tegen 2003.
- overeenkomstig de doelstellingen van de top van Lissabon dient de werkzaamheidsgraad zo dicht mogelijk bij 70% te worden gebracht in 2010.

¹ De werkloosheidsgraad is het aantal Niet-Werkenden Werk-Zoekenden tegenover de beroepsbevolking op actieve leeftijd.

Meer duurzame werkgelegenheid betekent niet alleen meer werk, maar houdt ook in dat er een aantal kwalitatieve vereisten aan die werkgelegenheid dienen gesteld te worden:

- toekomstperspectieven in de zin van zekerheid over een loopbaan of werkzekerheid;
- de preventie van stressrisico's i.f.v. van welbevinden en motivatie van werknemers;
- het inbouwen van formele en informele leeromgevingen i.f.v. werkzekerheid en doorgroei-kansen en dit zowel ingebed in de organisatie als bij de uittekening van functies;
- het streven naar een redelijk inkomen (in verhouding met de welvaart) en inkomenszekerheid voor iedereen;
- het organiseren van overleg en inspraak op de werkplek;
- een evenwichtige balans tussen flexibiliteit i.f.v. de bedrijfseisen en de flexibiliteit op maat van de werknemer en zijn gezin.

Het begrip schakelt zich eveneens in bij het begrip duurzaam ondernemen zodanig dat er linken zijn met sociale en ecologische dimensies.

Het zal niet vanzelfsprekend zijn om deze doelstellingen te bereiken. Mits een sterke aanhoudende economische groei en de verdere uitbreiding van arbeidsherverdeling in het kader van de levensloopbaan, zal de groei van de arbeidsvraag kunnen aanhouden.

Momenteel stelt zich echter een aanbodprobleem. De krapte op de arbeidsmarkt wordt zeer scherp gevoeld : bedrijven hebben het moeilijk om bepaalde categorieën arbeidskrachten te vinden en het aandeel van knelpuntberoepen blijft stijgen. Het wordt dus nodig om groepen aan te spreken die momenteel om allerlei redenen minder participeren op de arbeidsmarkt.

Belangrijke hefboomen zijn eveneens het verhogen van de duurzame inzetbaarheid van de bevolking en de ontwikkeling van nieuwe diensten en de sociale economie.

1.1 Activeren van doelgroepen

Wil men de werkzaamheidsgraad verhogen zullen in de eerste plaats die groepen die meer dan evenredig werkloos zijn, meer kansen moeten krijgen. Ten tweede zullen oudere werknemers aangemoedigd dienen te worden om langer in het arbeidsproces te blijven en werkgevers aangespoord worden om werkenden langer in het arbeidsproces te houden en zal eveneens de latente arbeidsreserve die voor 2/3 bestaat uit laaggeschoolde vrouwen, aangemoedigd dienen te worden.

De doelstelling die Vlaanderen vooropstelt is :

- overeenkomstig de conclusies van de top van Lissabon de werkzaamheidsgraad van vrouwen te verhogen tot meer dan 60% in 2010.
- specifieke aandacht te besteden aan de werkzaamheidsgraad van oudere werknemers en van jongeren rekening houdende met de ontwikkeling in de ons omringende landen.
- het streven naar een evenredig aandeel allochtonen, personen met een handicap en laaggeschoolden in de werkloosheid, dus minder dan 4% ten opzichte van hun aandeel in de beroepsbevolking.

Deze doelstellingen kunnen enkel gerealiseerd worden mits een ondersteunend en flankerend beleid.

De arbeidsparticipatie van vrouwen verhogen veronderstelt een behoeftedekkend aanbod van kinderopvang en gezinsvriendelijk ondernemen.

Wil men oudere werknemers in het arbeidsproces houden, dient leeftijdsbewust personeelsbeleid gepromoot te worden en daadwerkelijk ingang te vinden in het bedrijfsleven.

Het VESOC-actieplan voor migranten moet verder gezet worden en verruimd worden naar de doelgroep van vluchtelingen en de geregulariseerden. Voor de laaggeschoolden moeten concepten als de trek in de schoorsteen en arbeidsmarktbevestigd personeelsbeleid verder verspreid worden.

De lagere werkzaamheidsgraad in Vlaanderen kan eveneens verklaard worden door een zwakke spreiding van de arbeid.

De jaarlijkse arbeidsduur² in Nederland is 1460 uur, in Frankrijk 1638 uur, Duitsland 1526 uur en Vlaanderen kent het hoogste aantal uren, nl. 1660 uur.

Bovendien kan men sinds 1990 een lichte stijging van de werkelijke arbeidsduur vaststellen, dit geldt zowel voor voltijdse als voor deeltijdse tewerkstelling.

Arbeidsherverdeling dient maatwerk te zijn, waarbij rekening gehouden wordt met verschillen tussen sectoren en bedrijven en verschillen tussen werknemers. Er dient een evenwicht te worden gevonden tussen bedrijfseconomische noden en behoeften en aspiraties van de werknemers. Het beleid van arbeidsherverdeling moet ingepast worden in het concept van de transitionele arbeidsmarkt en de levensloopbaan, waarbij de arbeidsmarktparticipatie wordt afgestemd op de levensloop en op de opleidingsbehoeften. Dit laatste sluit aan bij het concept van inzetbaarheid en levenslang leren.

1.2 Verhogen van de duurzame inzetbaarheid van de bevolking

Bij het verhogen van de duurzame inzetbaarheid horen de volgende stappen : enerzijds het verhogen van de basiskwalificatie van de bevolking en anderzijds het ingang doen vinden van levenslang leren, met bijzondere aandacht voor mogelijke risicogroepen.

1.2.1 Het initiële onderwijs

Een eerste kwantitatieve doelstelling is het verminderen van de ongekwalificeerde uitstroom uit het secundair onderwijs. Momenteel variëren de cijfers tussen 15 à 20% naargelang de definities die gehanteerd worden.

De doelstelling die Vlaanderen vooropstelt is:

het verminderen van de ongekwalificeerde uitstroom d.w.z. jongeren tussen 18 à 24 jaar die geen diploma of getuigschrift van hoger secundair onderwijs behaald hebben, met de helft tegen 2010.

Er moet dringend werk worden gemaakt van de modernisering van het secundair onderwijs. In de eerste plaats dient het studieaanbod te worden geactualiseerd en transparanter gemaakt zodat leerlingen en studenten op een verantwoorde wijze kunnen kiezen voor die opleidingen die hen het beste liggen. Er moet ook een gedegen informatieverstrekking zijn en goede begeleiding van studiekeuze en beroepsoriëntering. Er moet een actieplan uitgewerkt worden voor de herwaardering van het TSO en BSO.

Leerlingen moeten al in het basisonderwijs kennis maken met techniek en technologie. Leerlingen in het secundair onderwijs moeten allen leren omgaan met technologie én de sleutelvaardigheden verwerven die nodig zijn om in een kennismaatschappij te functioneren. In het onderwijs zal aandacht dienen uit te gaan naar het aanleren van leervaardigheden en leertechnieken die de leerlingen in staat stellen zelfstandig te leren. ICT moet hierbij een belangrijke rol spelen. De leraar krijgt in deze opvatting een nieuwe rol, namelijk van begeleider van het leerproces.

De leertrajecten moeten worden gemodulariseerd, en dat niet alleen in het BSO. Daarbij moeten de beroepsgerichte onderdelen herkenbaar zijn voor alle gebruikers, zowel leerlingen, studenten en hun ouders en de toekomstige werkgevers. Zo creëert men een onderwijsaanbod dat studie- en beroepskeuzes vergemakkelijkt en dat levenslang leren bevordert doordat er open afritten ontstaan en trajecten-op-maat van de leerlingen, studenten en cursisten.

² Deze cijfers zijn gebaseerd op OESO-cijfers en aangevuld voor de leemten door cijfers van ILO, CRB en Eurostat. Zo geven de OESO-gegevens voor Nederland enkel de loontrekkenden weer (WAV, 2000).

Deze doelstelling moet worden verwezenlijkt door het recht op een startkwalificatie. Dit houdt in dat elke jongere voldoende competenties moet hebben om te kunnen instappen in en zich te handhaven op de arbeidsmarkt, en om zich staande te houden in het maatschappelijke en persoonlijke leven.

Deze startkwalificatie moet dus herkenbaar zijn voor zowel de jongere als de werkgever en gekoppeld zijn aan een aangepast pedagogisch concept. Deze startkwalificatie kan zowel behaald worden via het voltijdse onderwijs als via het deeltijds leren/deeltijds werken. Dat betekent ook dat indien de jongere de startkwalificatie niet behaald, hij of zij minstens over een bepaald deeldiploma (in het modulair stelsel een deelcertificaat) kan beschikken waarmee hij of zij terecht kan in een startbaan of startfunctie en mits bijscholing kan doorstromen naar een andere of hogere functie.

Het objectief dat Vlaanderen voorop stelt en dat door de sociale partners wordt ondersteund, is:

- het modulariseren van het BSO, het TSO en het volwassenenonderwijs;
- op termijn het verruimen van het modulaire aanbod in andere onderwijsvormen en onderwijsniveaus en het op mekaar afstemmen van het modulaire aanbod.

Een probleem dat zich in toenemende mate stelt is dat scholen, hogescholen en universiteiten niet optimaal zijn toegerust om de uitdagingen van de 21ste eeuw met succes aan te gaan. De inhoud van de gegeven opleidingen sluit niet optimaal aan bij de arbeidsmarktbehoeften en bij de nieuwste ontwikkelingen op gebied van technologie en arbeidsorganisatie. Er wordt nog te veel klassikaal en ex-cathedra les gegeven. De uitrusting van scholen, hogescholen en universiteiten is dikwijls verouderd.

1.2.2 Een ICT-actieplan

ICT moet een integrerend onderdeel worden van het onderwijs. Sinds enkele jaren worden specifieke

ke programma's uitgevoerd die ertoe moeten leiden dat alle scholen zijn aangesloten op Internet, dat alle leerkrachten en leerlingen kunnen werken op een PC, dat alle leraren beschikken over een PC, dat regionale expertisenetwerken worden opgericht om leraren te ondersteunen. Deze programma's en initiatieven verdienen ten volle ondersteund te worden.

Leren met ICT en multimedia is eveneens belangrijk in het volwassenenonderwijs. Het gebruik van nieuwe lestechnieken zoals videoconferencing en afstandslernen moeten een leven lang leren ook gemakkelijker maken.

Daarnaast, of beter nog aanvullend moet er een gericht aanbod van vorming en navorming komen voor leraars en opleiders over ICT en de leerstrategieën om ICT toe te passen.

Vlaanderen stelt zich als doel:

- toegang voor alle scholen tot internet en multimedia tegen 2001;
- 1 PC per 10 leerlingen vanaf het 4de leerjaar tegen 2002;
- opleiding en nascholing in ICT, multimedia en innoverende lestechnieken voor leerkrachten.

1.2.3 Geletterdheid in de informatiemaatschappij

Uit onderzoek blijkt dat Vlaanderen niet slecht scoort op gebied van functionele geletterdheid (International Adult Literacy Survey, 1997). Tegelijkertijd blijkt een grote polarisatie. Eén van de meest opvallende resultaten van het onderzoek is dat meer dan in andere landen de Vlaamse werklozen en de laaggeschoolde jongeren (geen diploma hoger secundair onderwijs) laag geletterd zijn. Laag geletterd zijn betekent niet in staat zijn gedrukte en geschreven informatie te gebruiken om te functioneren in de maatschappij, om persoonlijke doelstellingen te bereiken en de persoonlijke kennis en kunde te ontwikkelen. En dit is nu juist een basisvoorwaarde om te functioneren in een

kennismaatschappij. Het niveau van geletterdheid blijkt vooral samen te hangen met het bereikte onderwijsniveau, het feit al dan niet een tweede taal te spreken en het lezen van boeken. Vlaanderen dient een actieplan te ontwikkelen om deze basisvaardigheden bij te brengen, waarbij een belangrijke rol is weggelegd voor de centra voor basiseducatie. Belangrijke doelgroepen zijn de laaggeschoolden, de migranten en de werklozen. Daarnaast moet het onderwijs waarborgen dat geen jongeren uitstromen zonder voldoende geletterdheid.

Vlaanderen heeft als objectief :

het aantal volwassenen dat zich bevindt op het minimum niveau van geletterdheid³ te doen dalen tot onder de 28% tegen 2010.

1.2.4 Opleiding in het bedrijfsleven

Vlaanderen blijkt in het algemeen een achterstand te hebben ten opzichte van de andere Europese landen op het gebied van opleiding voor werknemers. Het is de bedoeling deze achterstand weg te werken en de deelname aan opleiding evenals de opleidingsinspanningen van bedrijven op eenzelfde hoogte te brengen als deze van de best presterende landen in de Europese Gemeenschap. Het groeipad dat door de federale sociale partners werd vooropgesteld en werd bekrachtigd door de Vlaamse sociale partners, namelijk het verhogen van de opleidingsinspanning op 6 jaar tot 1,9% van de loonmassa, wordt momenteel gehaald.

Er moet echter eerst dringend werk gemaakt worden van een uniform Vlaams monitoringsysteem voor opleiding van werknemers in Vlaanderen.

Vlaanderen stelt als doelstelling :

- de participatiecijfers van deelname van werknemers aan vorming geleidelijk aan op te trekken tot 30 % in 2006 tot 40% in 2010.
- de opleidingsinspanning van bedrijven en instellingen op te trekken in het kader van het sociaal overleg tot boven de 1,9% van de loonmassa na 2004.

Ondernemingen en instellingen zullen een stimulerende leeromgeving moeten creëren: een actief opleidingsbeleid, functies met leermogelijkheden en competentie-management.

De overheid moet in samenwerking met de sociale partners flankerend optreden: stimulansen geven voor een behoeftegedekt aanbod, voorzieningen treffen om te begeleiden en informeren, valoriseren van verworven competenties door een systeem van certificering te ontwerpen. Het concept van de levensloopbaan waarbij een tijdelijke uitstap om opleiding te volgen wordt mogelijk gemaakt, dient ingang te vinden (cf. infra). Van het individu wordt verwacht dat hij actief de mogelijkheden zal aangrijpen die hem worden aangereikt.

Het concept van een leven lang leren veronderstelt een andere aanpak van het interne bedrijfsopleidingsbeleid. Waar vroeger bedrijfsopleidingen veeleer 'ad hoc' werden georganiseerd (wanneer er zich een concrete aanleiding voordeed), komen nu begrippen als 'de leergerichte organisatie' of 'permanente vorming' op de voorgrond. Opleiding wordt met andere woorden een aspect van strategisch belang in de beleidsvoering van een onderneming.

Bovendien heeft de strategie om het kennispotentieel beter te benutten gevolgen voor de taakverdeling en arbeidsorganisatie: taken moeten vol-

3 Er wordt een schaal van vijf gehanteerd, waarbij minimum niveau 1 en 2 dient gehaald te worden. Om te kunnen functioneren in de kennismaatschappij wordt niveau 3 verwacht.

doende rijk of omvangrijk zijn, zodat leermogelijkheden voorhanden zijn. Met andere woorden: concepten zoals 'de leergerichte organisatie' veronderstellen een taakinvulling die 'leren op de werkplek' mogelijk maakt.

Mensen moeten permanent 'bijleren', zij het formeel in een organisatieverband, zij het informeel door het opdoen van ervaring. Het halen van een diploma op een gegeven moment in iemands leven in een school, hogeschool of universiteit, is nooit een eindpunt in het leren. Op termijn zal het bestaande, schoolse systeem van het volgen van een formele opleiding die bekroond wordt met een diploma of certificaat dan ook moeten vervangen worden door een soepeler systeem waarbij het halen van een kwalificatie onafhankelijk zal zijn van de plaats waar men een opleiding volgt en van het formele of informele karakter van de manier waarop competenties worden verworven. Dit betekent dat een systeem van certificering moet worden uitgewerkt van alle verworven competenties. Alleen zo zal voldoende flexibiliteit kunnen worden ingebouwd om aan sneller wijzigende competentievereisten te voldoen en de kansen te verhogen van mensen om zich te ontplooiën, werk te vinden en te houden.

Verder dient er een stelsel te worden opgezet van loopbaan- en opleidingsadviseurscentra voor werknemers. Er moeten instrumenten ontwikkeld worden voor loopbaanbegeleiding, counseling en competentieassessment, nl. het inschatten van competenties die een persoon verworven heeft. Gebruikers moeten beroep kunnen doen op één loket waarbij enerzijds een aanbod op maat is van competentie- en loopbaanadvies en anderzijds de nodige informatie kan gekregen worden over opleidingsmogelijkheden.

De doelstellingen die Vlaanderen stelt zijn:

- de ontwikkeling van een stelsel van erkenning van elders verworven competenties.
- de uitwerking van een structuur van loopbaanbegeleiding en loopbaanadvies.

1.2.5 Mobiliteit

Een ander aspect behelst de mobiliteit van de werknemers. Een grotere ruimtelijke mobiliteit van de werknemers zorgt voor een eenvoudigere aansluiting van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt. De huidige verschillen in werkloosheid tussen de Gewesten en ook de provincies zijn o.a. een gevolg van de beperkte mobiliteit van de arbeid. Een verhoging van de mobiliteit van de werknemers zal ervoor zorgen dat deze een groter aantal tewerkstellingsmogelijkheden krijgen, alsook dat bedrijven toegang krijgen tot een groter aanbod en dus ook ruimere keuze van sollicitanten.

1.3 Kwaliteit van de arbeid verhogen

Op steeds meer fora - binnen of buiten het sociaal overleg - wordt er de afgelopen jaren gepleit om meer aandacht te besteden aan en verbeteringen te realiseren op het vlak van de kwaliteit van arbeid en leven. 'Stress op het werk' wordt daarbij vaak gehanteerd als containerbegrip om het geheel van (arbeids)kwalitatieve problemen te duiden en 'onthaasting' van bedrijfsleven en samenleving als oplossing naar voor geschoven.

1.3.1 'Stress op het werk' als ingang naar uiteenlopende kwalitatieve arbeidsproblemen en gezondheidsgevolgen

Onder invloed van *globalisering*, verscherpte concurrentie en verhoogde prestatiestandaard is het werk in fabrieken, kantoren en (ook socio profit-) instellingen in de voorbije jaren immers grondig veranderd en vooral ook geïntensifieerd.

Nieuwe (markt)eisen als kwaliteit, klantenservice, flexibiliteit en 'just in time'-dienstverlening en *nieuwe technologieën* als ICT en *organisatievormen* als IKZ, polyvalentie, empowerment en teamwork vragen veel aanpassingsvermogen, nieuwe competenties en andersoortige attitudes van de werknemers.

Steeds meer sectoren tenderen naar een *24-uurs-economie*: de teloorgang van de 'nine to five job' als standaard enerzijds en de (verdere) toename van het aantal tweeverdieners- en eenoudergezinnen anderzijds maken de combinatie werk - gezin - vrije tijd tot een permanente opgave.

Maar ook in *andere levenssferen* neemt de prestatiedruk toe (cf. verwachtingspatronen inzake opvoeding, consumptie en 'georganiseerde' vrije tijd) of duiken allerlei obstakels op die heel wat mensen mentaal op de proef stellen (bijv. fileproblematiek, toename aantal echtscheidingen, aanpassing aan ICT-toepassingen).

Als gevolg van deze ontwikkelingen lopen steeds meer mensen op de tippen van de tenen, kampen met het gevoel 'het niet meer aan te kunnen', krijgen af te rekenen met lusteloosheid, concentratiestoornissen of slaapproblemen en 'exporteren' op die manier heel vaak de spanningen op het werk naar het gezinsleven of omgekeerd. Bij aanhoudende en oplopende (over)spanning kunnen deze kwaaltjes omslaan in ernstiger klachten zoals chronische oververmoeidheid, depressie, rugklachten of cardiovasculaire aandoeningen.

Uit de 'Second Work Environment Survey' van de Europese Stichting voor de Verbetering van Levens- en Arbeidsomstandigheden blijkt dat zowat driekwart miljoen actieve landgenoten af te rekenen hebben met stressklachten en daarmee gepaard gaande *gezondheidsgevolgen*.

Problemen met de kwaliteit van de arbeid zorgen dan ook voor hoog oplopende kosten voor de samenleving en het bedrijfsleven. Behalve de medische kosten voor de behandeling van stressgerelateerde gezondheidsproblemen, dikken vooral het absentisme en de vervroegde uitredingen ten gevolge van psychosociale belasting de rekening aan.

Studies van internationaal vermaarde stressspecialisten als Cary Cooper (UK) en Robert Karasek (USA) concluderen dat 50% tot 55% van het totaal aantal ziekte(verzuim)dagen op rekening van werkstress te schrijven valt.

Volgens het Nationaal Onderzoeksinstituut voor de Arbeidsomstandigheden heeft zowat een derde van de langdurige arbeidsongeschiktheid in ons land direct of indirect met het fenomeen werkstress te maken.

En het Hoger Instituut voor de Arbeid becijferde dat de (te hoge) werkdruk bij 18% van de oudere werknemers een doorslaggevende rol speelt bij hun 'keuze' voor vervroegde pensionering. Een beleid gericht op een *verhoogde werkzaamheidsgraad* van de beroepsbevolking (en zeker van oudere werknemers) heeft dan ook weinig slaagkansen als de werkstressproblematiek niet grondig wordt aangepakt.

STV-Innovatie & Arbeid berekende dat de stressproblematiek de Belgische bedrijfswereld rechtstreeks of onrechtstreeks (via sociale zekerheidsbijdragen) jaarlijks zowat 150 miljard BEF kost.

Daarnaast zijn er uiteraard nog de (moeilijker te becijferen) kosten ten gevolge van suboptimaal functioneren van gestresseerde medewerkers op de werkplek zelf (presenteïsme). Problemen inzake (over)spanning en welbevinden leiden tot meer fouten en dus kwaliteitsverlies, storingen in de productie of dienstverlening worden minder adequaat opgevangen, het sociaal klimaat en de motivatie van de medewerkers komen in een negatieve spiraal terecht. Knelpunten op het vlak van de kwaliteit van arbeid gaan - zeker op een gespannen arbeidsmarkt - ook vaak gepaard met verloop- en *rekruteringsproblemen*. Uiteindelijk komt de slagkracht van individuele ondernemingen en van het bedrijfsleven in het gedrang.

1.3.2 Noodzaak van een integrale aanpak op vlak van organisatie, preventie en HRM

De performantie van bedrijven en economie enerzijds en de gezondheid, het welbevinden en de motivatie van werknemers anderzijds blijken daarmee twee zijden van één medaille. Kwalitatieve arbeidsproblemen worden immers vaak (ten onrechte) alleen geduid in termen van personele onderbezetting of van een overmatige werkdruk,

maar hebben vooral ook te maken hebben met een niet-geoptimaliseerde werkorganisatie en een onvoldoende ondersteunend personeelsbeleid. Onderzoek naar 'bad & best practices' leert ons dan ook dat stressrisico's beleidsmatig kunnen worden aangepakt en levert ons een hele reeks aanknopingspunten en recepten voor een succesvolle preventie.

Veelal zal daarbij aan de *jobstructuren* en de arbeidsinhoud moeten worden gesleuteld: repetitief en kortcyclisch werk terugdringen door rotatie of taakverbreding, functies 'verrijken' door planning en controle aan uitvoerende werknemers over te laten, streven naar werkvormen met een evenwichtige balans tussen verantwoordelijkheden en regelmogelijkheden, probleemoplossend vermogen en sociale ondersteuning stimuleren door meer autonomie op de werkvloer en door systematisch werkoverleg. Met het oog op de blijvende integratie van oudere werknemers in het arbeidsproces is bovendien een leeftijdsbewust taak- en functiebeleid een must.

Daarnaast dient ook werk gemaakt van de aanpak van 'klassieke' veiligheidsrisico's (jaarlijks raken 4000 werknemers in ons land betrokken bij een arbeidsongeval met blijvende ongeschiktheid) of nieuwsoortige gezondheidsrisico's (zoals OPS - Organisch Psycho Syndroom - door omgang met en blootstelling aan chemische agentia, RSI - Repetitive Strain Injury - door eenzijdige fysieke belasting). Het terugdringen van hinderlijke *arbeidsomstandigheden* en het verbeteren van de ergonomie van werkposten heeft aantoonbare positieve effecten op het welbevinden en motivatie van werknemers.

Op het vlak van het personeelsbeleid dient vooreerst aandacht uit te gaan naar een adequaat arbeidstijdenbeheer. Dit betekent dat gezocht wordt naar *arbeidstijdregelingen*, die een optimale mix tussen een soepele en efficiënte bedrijfsvoering en 'flexibiliteit op werknemersmaat' nastreven, voldoende rust- en herstelmogelijkheden garanderen en de combinatie beroepsleven - gezin - vrije tijd haalbaar maken en faciliteren.

Concrete maatregelen situeren zich op verschillende vlakken: het her(bek)ijken van ploegstelsels en dienstroosters vanuit gezondheidkundige en sociale criteria, het streven naar een maximale voorspelbaarheid van arbeidstijden en werkroosters (beperking van overuren, inplanning van variabiliteit), glijdende werkuren en vakantieregelingen i.f.v. (bijvoorbeeld) de schooltijden en -kalender, het gericht aanpakken van de woon-werk-problematiek via o.m. formules van een gecompriëerde werkweek of (deeltijds) telewerken.

Een planmatig en systematisch *bedrijfsopleidingsbeleid* gericht op technische én sociale vaardigheden van werknemers en leidinggevenden is een ander belangrijk aandachtspunt voor het personeelsmanagement.

Een systematisch onthaal en begeleiding van nieuwe medewerkers, bijscholingsmogelijkheden op basis van lange-termijn-opleidingsplannen, een individueel vormingskrediet en certificering van de geleverde kwalificatie-inspanningen moeten werknemers niet alleen de nodige technische competenties verschaffen om de snelle technologische en bedrijfsontwikkelingen bij te benen, maar tevens gangmakend werken t.a.v. een attitude waarbij levenslang leren en employability niet als risico maar als kans wordt bekeken.

Een *contract- en loopbaanbeleid* met oog voor problemen door (werk)onzekerheid en leeftijdsbewuste loopbaanmaatregelen vormen een noodzakelijk complement om de balans van het streven naar een verhoogde inzetbaarheid ook voor specifieke, zwakkere werknemersgroepen in de win-win-richting te laten doorslaan.

Verbetering van de kwaliteit van de arbeid en stress-preventie moeten - conform ook de regelgeving inzake welzijn op het werk - in eerste plaats binnen het sociaal overleg op het niveau van ondernemingen en bedrijfstakken (cf. sectorale preventieplannen) worden waargemaakt. Gezien de ernst van het probleem en de omvang van de uitdaging lijkt het aangewezen (ook) binnen het

Vlaams sociaal overleg en beleid de nodige stimulansen in te bouwen.

Daarbij kan in de eerste plaats gedacht worden aan het opzetten van een *monitoring-systeem*, op basis van een wetenschappelijk gevalideerd en internationaal erkend meetinstrument voor welzijn op het werk, dat moet toelaten de actuele situatie en tendensen inzake de diverse dimensies van kwaliteit van de arbeid op te volgen.

Een dergelijk opvolgingssysteem kan een cijfermatige invulling van het concept 'werkbaarheidsgraad' leveren en laat niet alleen toe (sectoren binnen) de Vlaamse regio internationaal te vergelijken en te evalueren op het vlak van de kwaliteit van de arbeid, maar kan ook fungeren als benchmarking-instrument voor individuele ondernemingen en als hulpmiddel om de dimensie 'welzijn op het werk' te integreren in bestaande systemen van integrale kwaliteitszorg.

Doelstelling: het stimuleren en ondersteunen van een gesystemiseerd en integraal welzijns- en preventiebeleid in ondernemingen en sectoren via o.m. de uitbouw van een regionaal *monitoringsysteem* 'welbevinden op de werkplek' met het oog op het formuleren van een aantal meetbare objectieven op het vlak van de werkbaarheidsgraad.

1.3.3 Het model van de levensloopbaan: naar een betere afstemming tussen arbeid en andere levenssferen

Daarnaast dient ook het werkgelegenheidsbeleid verder gestuurd te worden in de richting van loopbaan- en tewerkstellingsformules die de *combinatie van (loon)arbeid en (engagementen in) andere levenssferen (meer) hanteerbaar* maken.

Waar in het verleden het debat over bijvoorbeeld werktijdverkorting, deeltijds werk of loopbaanonderbreking vooral werd gevoerd in termen van arbeidsherverdeling en verhoogde arbeidsmarktparticipatie (van vrouwen), duiken vandaag kwali-

teitsargumenten steeds vaker op de voorgrond (verlichting werkdruk, combinatie tewerkstelling met zorgtaken, mogelijkheden levenslang leren, ruimte voor maatschappelijk engagement).

Het concept van de *levensloopbaan* (h)erkent de behoefte van werknemers om tijdens specifieke levensfasen en i.f.v. uiteenlopende doelen (zorg voor kinderen of hulpbehoevende familieleden, vormingsdoeleinden, vrijwilligerswerk, politiek engagement) tijdelijk de band met bedrijf en werk wat losser te maken zonder dat die band volledig wordt doorgeknipt. Een modern en 'activerend' arbeidsmarktbeleid moet dan een dergelijke 'transitionele' loopbaaninvulling faciliteren en aldus een kwaliteitsvolle combinatie tussen werk – gezin – vrije tijd haalbaar maken.

Het implementeren van een dergelijk levensloopbaan-model kan verlopen via stimulering van bestaande formules (als part time werk, (deeltijdse) loopbaanonderbreking, zorgverlof, ouderschapsverlof, uitgroei banen...) en aanpassing van die formules (en dit o.m. door het wegwerken van alle mogelijke toegangsdrampels), door een administratieve vereenvoudiging, door de aanpassing van het sociale (zekerheids) statuut van deze atypische werkvormen), maar vereist ook dat creatief gezocht wordt naar nieuwe formules (zoals het loopbaankrediet en tijdspaarregelingen) en gewerkt wordt aan consolidatie en integratie van (de wildgroei aan) formules.

De sociale partners wensen zich in te spannen voor een maatschappelijke attitudewijziging in de richting van een gezinsvriendelijke bedrijfscultuur en engageren zich tot het uitwerken van een aantal typemodellen waarbij de individuele preferenties inzake combinatie arbeid – gezin – vrije tijd in collectief onderhandelde en organisatorisch haalbare regelingen op bedrijfs- of sectoraal vlak kunnen worden omgezet. Het sociaal overleg op diverse niveaus, geflankeerd door stimulerende overheidsmaatregelen, biedt immers de beste garanties dat de obstakels op weg naar een transitionele arbeidsmarkt op (korte) termijn kunnen weggewerkt worden.

Uiteraard vereist de doelstelling combinatie 'arbeid-gezin-vrije tijd' ook aandacht vanuit andere beleidsdomeinen zoals zorgbeleid (bijv. garanties inzake betaalbare kinderopvangmogelijkheden, ook buiten de 'normale kantooruren') en mobiliteitsbeleid (inz. fileproblematiek woon-werkverkeer, uitbouwen van een flankerend wetgevend kader en opzetten van experimenten inzake tele(thuis)werken).

Doelstelling: de uitwerking en regelgevende omkadering van het concept levensloopbaan, waarbij werknemers de mogelijkheid krijgen om soepel hun arbeidsduur aan te passen en in en uit de arbeidsmarkt te stappen, rekening houdend met de bedrijfsnoden en de arbeidsbelasting van collega's en in functie van individuele behoeften op vlak van gezin en zorg, vorming en maatschappelijk engagement.

1.4. Nieuwe diensten en sociale economie

Een laatste element bij het verhogen van de werkzaamheidsgraad is de uitbreiding van het huidige aanbod van diensten in Vlaanderen. Het huidige aanbod is niet voldoende ontwikkeld en nog te weinig gestructureerd.

In eerste instantie dient onderzocht te worden op welke manier de lokale economie in het normaal economisch circuit op dit terrein kan inspelen. Een specifieke maatregel is de uitbouw van een ruim aanbod van diensten via de oprichting van lokale buurtdiensten. Deze centra ontwikkelen activiteiten in de milieuzorg, persoonlijke diensten, buurtrenovatie of huishoudelijke activiteiten, zonder concurrentievervalsing op te treden.

Vlaanderen stelt zich als doel :

- het bevorderen van de lokale economie binnen het normaal economisch circuit.

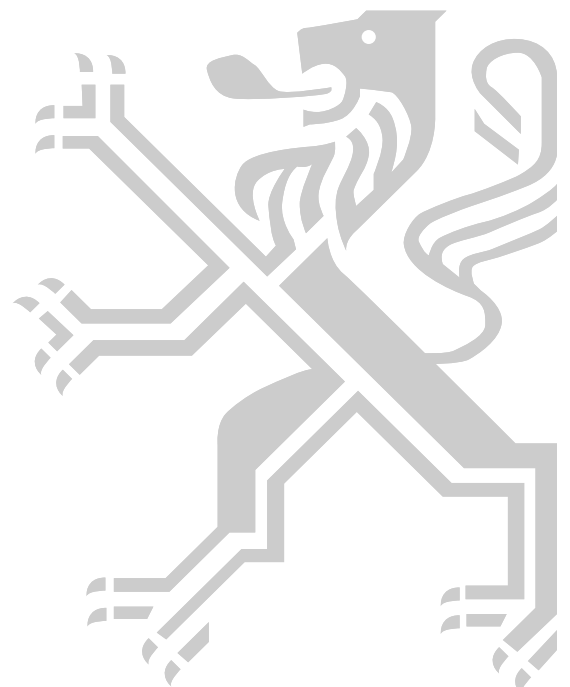
Ondanks alle inspanningen op het gebied van tewerkstelling zal er steeds een harde kern zijn van

personen die niet (meer) of niet genoeg inzetbaar zijn om te functioneren binnen het normaal economisch circuit. Maar ook deze groep heeft recht op arbeid. Daarom blijft er een behoefte aan sociale beschutte tewerkstelling, indien alle andere mogelijkheden uitgeput zijn. Dit veronderstelt een duidelijke doelgroepafbakening en -bepaling én een onafhankelijke trajectbepaling. Daar de integratie in het gewone arbeidscircuit de hoofddoelstelling blijft, moet er voldoende doorstroming zijn in dit circuit, zij het met de mogelijkheid om terug te keren als de overgang niet lukt.

In Vlaanderen is nood aan een onderzoek om het aantal werkzoekenden in te schatten die niet inschakelbaar zijn alsook om in te schatten welke het aantal diensten is die hierop kunnen inspelen.

Vlaanderen stelt zich als doel:

- een meting te organiseren van de concrete behoeften aan beschutte en sociale tewerkstelling zodanig dat een afstemming van het aanbod kan gebeuren;
- het parallelle beleid tussen sociale en beschutte werkplaatsen te integreren.

2. Economische groeikracht

Het verzekeren van de economische groeikracht is een onontbeerlijke voorwaarde voor een kwaliteitsvolle samenleving in het algemeen en duurzame werkgelegenheid en sociale cohesie in het bijzonder. Zo is een economische groei van minimaal 1,8% nodig om het aantal werknemers in de ondernemingssector op peil te houden. Indien de groei hoger uitvalt dan deze werkgelegenheidsdrempel bedraagt de elasticiteit 0,4 terwijl bij een groei lager dan de drempel de elasticiteit 0,7 bedraagt.

Bij de concretisering van maatregelen ter ondersteuning van de economische groeikracht dient het beginsel van duurzame ontwikkeling centraal te staan, wat dan ook gestimuleerd moet worden. Dit veronderstelt een afweging tussen de impact ervan op de diverse facetten (sociaal-economisch, ecologisch, ruimtelijk) van de samenleving. Bedrijven worden gestimuleerd meer en meer rekening te houden met de stakeholders i.p.v. enkel en alleen met de aandeelhouders, waardoor aandacht uitgaat naar de zogenaamde tripple-bottom-line (economie, ecologie, sociaal). Deze evolutie wordt mede mogelijk gemaakt, alsook aangedreven door een veranderend consumentenbewustzijn. Duurzaam ondernemen raakt verscheidene actoren. Echt duurzaam ondernemen houdt wel in dat verder wordt gegaan dan de door de overheid opgelegde verplichtingen. De invloed van de consument op de wijze van ondernemen neemt toe. Zij zullen dan ook in toenemende mate de duurzaamheid van het ondernemen beïnvloeden. De werknemers zelf zijn ook betrokken partij wat betreft milieubewustzijn, veiligheid en gezondheid op de werkplaats,...

Het sociaal overleg is een belangrijke schakel in het proces tot het bereiken van duurzaam ondernemen. Economische groei wordt niet uitsluitend bepaald door binnenlandse factoren. Zo speelt de Europese Centrale Bank via het monetair beleid dat zij in Europa voert, een belangrijke rol.

De Top van Lissabon stelde onlangs een economische groei van 3% in Europa als een realistisch cijfer voorop.

Volgende hefbomen kunnen aangewend worden om de economische groeikracht te ondersteunen.

- Een moderne economische structuur
 - Een evenwichtig samenspel tussen de publieke en private sector is noodzakelijk. Een vergelijking en positionering hieromtrent ten aanzien van de ons omringende landen dringt zich op. De nieuwe diensten bieden heel wat kansen voor ondernemerschap in de particuliere sector, met bijzondere kansen voor lagergeschoolden.
 - Een beleid gericht op de ondersteuning van de economische groeikracht vergt blijvende aandacht en alert inspelen op de feitelijke ontwikkelingen en opportuniteiten die zich in sectoren voordoen.

De potentialiteit van de bestaande economische structuur vormt het uitgangspunt. Daarnaast wordt de verspreiding van informatie- en communicatietechnologie als hefboom voor het versterken van de economische groeikracht ten volle onderkend.

ICT heeft niet alleen als economische sector veelbelovende perspectieven. Het gebruik van 'ICT-tools' verspreidt zich zeer snel binnen alle geledingen van het bedrijfsleven met verhoogde productiviteit tot gevolg. Van internet in het algemeen en e-commerce in het bijzonder, wordt een blijvende stimulans verwacht voor de economische groei in de volgende jaren. Diffusie van ICT naar de KMO's is een belangrijke uitdaging. Een daling van de kosten verbonden aan ICT zal hierbij als stimulans kunnen dienen.

Door burgers op ruime schaal vertrouwd te maken met het gebruik van ICT verhoogt niet alleen hun inzetbaarheid in het sociaal-economisch leven, maar moderniseert ook de wijze van interactie tussen consumenten en bedrijven. Vanuit meerdere invalshoeken bekeken - finaal alle bijdragend tot een verhoogde eco-

nomische groei – verdient ICT een sterke stimulans.

Vlaanderen stelt zich als doel de universele toegang tot internet tegen redelijke voorwaarden tegen 2005.

Vlaanderen dient zich in te schakelen in de stipte en volledige uitvoering van de afspraken van de Top van Lissabon en EU-doelstellingen te vertalen naar een specifiek Vlaams Actieprogramma Informatiemaatschappij.

Een moderne economische structuur is niet alleen gebaseerd op ICT. Innovatie in het algemeen is een belangrijke hefboom voor het moderniseren van de economische structuur. Hierbij zijn zowel proces- als productinnovatie, arbeidsorganisatieveranderingen en marktvernieuwingen van belang. Product – en procesinnovatie dragen bij tot het creëren van concurrentiele bedrijven die voorlopers zijn of meekunnen in de globaliserende wereldeconomie. Arbeidsorganisatorische veranderingen zoals bijvoorbeeld teamwerk, empowerment (responsabilisering), high-performance work organisations,... kunnen meer verantwoordelijkheid geven aan werknemers waardoor deze aangezet worden tot innovatie en creativiteit.

- Ondernemend Vlaanderen

✓ **Startende ondernemingen** vormen de basis waaruit op termijn succesvolle ondernemingen en initiatieven kunnen voortkomen die op hun beurt de economische groei kunnen ondersteunen. De creatie van nieuwe ondernemingen dient dus gestimuleerd te worden. Naast de ondersteuning van de creatie van nieuwe ondernemingen dient ook de continuïteit en doorgroei van deze starters te worden bevorderd. Specifiek het aantrekken of behouden van snelgroeïende ondernemingen ('gazelles') is een belangrijke troef in het verwezenlijken van economische groei. De 'gazelles' zorgden in de Verenigde Staten voor 80% van de jobcreatie tussen 1991 en 1995. Bij dit alles mag echter

niet uit het oog verloren worden dat er ook trage, continue groeiers bestaan, alsook gevestigde ondernemingen die een plotse snelle groei doormaken. Ook deze types dragen merkbaar bij tot een dynamische economie.

Het aantal startende ondernemers vertoont echter een dalende trend, wat dient tegengehouden en omgekeerd te worden.

✓ Naast het stimuleren van starters dienen ook het aantal **falingen** beperkt te worden. Om het aantal faillissementen te beperken moet het preventief bedrijfsbeleid - in samenwerking met de federale overheid - verder uitgebouwd worden. Coaching van starters is eveneens een middel om falingen te voorkomen.

Na een falen is het belangrijk de wettelijke belemmeringen voor mislukte ondernemers om opnieuw een bedrijf op te starten, te verminderen. Ook moeten acties op het touw worden gezet die het maatschappelijk stigma op mislukte ondernemers verminderen zodat deze sneller geneigd zullen zijn het nog eens te proberen.

✓ Het verhogen van de **creativiteit en de ondernemerszin** van de bevolking, alsook blijvende aandacht voor efficiëntie van het overheidsoptreden zijn belangrijke algemene hefbomen voor het ondersteunen van het ondernemerschap, groeikracht, toekomstgerichte sociale inclusie en ecologie.

✓ Het gebrek aan **risicokapitaal** in de Europese Unie (en ook in Vlaanderen) remt de groei van ondernemingen. Ook wat betreft institutioneel kapitaal - wat van belang is voor de grotere bedrijven alsook voor de doorgroei van ondernemingen - bestaat er een tekort. Vlaanderen dient er dan ook naar te streven om de waarde van de beurskapitalisatie even groot te maken als het BRP. Het aanmoedigen van institutionele investeerders om te investeren in langetermijnprojecten is hier complementair aan. Het stimuleren van de aandelencultuur in het algemeen is eveneens een hefboom. Ook moet Vlaanderen op federaal niveau een wijziging bepleiten van

de wetgeving betreffende de aandeelhouderscontrole, met als doel de verankering van de Vlaamse bedrijven te verstevigen.

✓ De evolutie naar **netwerkondernemingen**, als gevolg van de mondialisering, is een belangrijke feitelijkheid. De uitdaging bestaat in het ontwikkelen van strategieën om een zo groot als mogelijk deel van de interessante onderdelen van de netwerkonderneming binnen onze grenzen te houden of te krijgen.

Gezien de huidige ongrijpbaarheid van de (mondiale) factor kapitaal, kan nuttig worden nagegaan welke relevante initiatieven kunnen worden ontwikkeld met betrekking tot de ondersteuning van de (lokale) factor arbeid en het versterken van de economische infrastructuur (bv. logistiek als cruciale hoofdschakel van de netwerkonderneming).

✓ Via **exportbevordering** creëert Vlaanderen een grotere band met de wereldmarkt, wat noodzakelijk is gezien de beperktheid van de eigen markt. De grotere concurrentie van de wereldmarkt noodzaakt de Vlaamse bedrijven tot meer vernieuwing, hogere kwaliteit, ... wat het dynamisme van de economie sterk vergroot. Vlaanderen kent een zeer hoge openheid van de economie (gemeten aan export/BBP) maar een vrij lage spreiding van die export. Een grotere spreiding van de export vermindert de gevolgen van asymmetrische schokken, en zorgt zo voor meer stabiliteit van de economie. Vlaanderen telt te weinig wereldspelers, dit zijn ondernemingen die meer dan 30% van hun omzet realiseren buiten de EU. **Wereldspelers** zijn bronnen van O&O, managementvaardigheden, internationalisering, netwerking met leveranciers, ... Het aantal wereldspelers dient in Europees verband beschouwd op een hoog niveau te komen.

- Economisch ondersteuningsbeleid

✓ In de toekomst moet er voldoende budgettaire ruimte beschikbaar zijn voor een slagkrachtig

economisch ondersteuningsbeleid. Een stijging van de middelen hiertoe tot op het niveau van 1990 is wenselijk.

✓ Vanuit de overheid moet op diverse domeinen een flankerend beleid gevoerd worden gericht op het bevorderen van een duurzame economische groei (cf. supra). Dit veronderstelt ondermeer maatregelen op het vlak van ruimtelijke inplanting en leefmilieu (cf. infra), mobiliteit en vorming en opleiding. Uit internationale investeringsanalyses blijkt dat deze factoren meer en meer aan belang zullen winnen in de internationale concurrentiestrijd.

- Indien Vlaanderen/België zijn vooraanstaande rol als logistieke draaischijf en distributieland binnen Europa wil handhaven zal de oplossing van het **mobilitets**probleem van groot belang zijn. Het dichtslibben van de wegen vormt een belangrijk tijd - en kostenverlies voor ondernemingen. Het is dan ook nodig andere vormen van goederenverkeer beter te benutten - wat men als de 'modal shift' bestempelt -, zoals daar zijn het vervoer per trein, via de waterwegen, ondergronds goederentransport, ... Een betere benutting van de bestaande infrastructuur is dus een belangrijke doelstelling. Ook de ruimtelijke ordening is cruciaal om een optimale inplanting van de bedrijven te betrachten.

- Een veranderende economische omgeving stelt ook eisen aan **vorming en opleiding**. De zich ontwikkelende kennismaatschappij, waarvan de verbreiding van ICT-toepassingen een exponent is, vergt een hoger competentieniveau van de bevolking. Vorming en opleiding van zelfstandige ondernemers vormt hierbij een specifiek aandachtspunt. Hoewel Vlaanderen vrij goed scoort qua deelname aan hoger onderwijs, blijft het tegelijkertijd zitten met een vrij hoog aantal laaggeschoolden. Een hoger competentieniveau van de bevolking is nuttig en gewenst in het licht van de zich verder zettende tertiërisering.

Het Vlaamse onderwijs moet eveneens garant staan voor een hoge kwaliteit, aangezien dit tot een belangrijke concurrentiële troef zal verworden de komende jaren.

Competenties worden niet alleen verworven via onderwijs maar ook tijdens het werk of langs bijkomende vorming en opleiding, dus via het concept van levenslang leren (cf. supra). Via maatregelen gericht op het ontwikkelen van *lerende organisaties* kan het competentieniveau worden aangezwengeld.

Het wetenschappelijk onderwijs kan mede bijdragen aan de economische groei van Vlaanderen door meer en beter *onderzoek en ontwikkeling* (O&O). Enkel en alleen kwantitatief voldoende en kwalitatief hoogstaande O&O is niet voldoende. De diffusie van deze kennis naar andere maatschappelijke geledingen, in het bijzonder naar het bedrijfsleven, is even cruciaal. Deze spin-offs moeten worden bevorderd.

Evenzeer van belang is het stimuleren van O&O in de bedrijven zelf. Vlaanderen kende in 1997 minder O&O-uitgaven en personeel dan zijn buurlanden. Er moet worden naar gestreefd om minstens het gemiddelde niveau van onze buurlanden te halen. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat het niet louter gaat om de hoeveelheid uitgaven en personeel maar eerder om de kwaliteit van het geleverde onderzoek. Output en niet enkel input is dus van belang. Ook is het belangrijk dat innovatie niet beperkt blijft tot de zogenaamde 'nieuwe economie'. Innoverend ondernemen is een uitdaging voor alle ondernemingen. Zij moeten een meer offensieve innovatiestrategie voeren, waarin leiderschap, netwerking en internationalisering voorop staan.

- **Behoorlijk bestuur** kan niet alleen het vertrouwen van de burger in de instellingen opkrikken maar ook het bedrijfsleven significante voordelen opleveren. Onder het verzamelbegrip 'goed werken-

de administratie' dient ondermeer te worden verstaan: administratieve vereenvoudiging, verbeterde klantvriendelijkheid, efficiëntere structuren,... Ook de wetgever zelf kan merkelijk bijdragen tot behoorlijk bestuur, d.m.v. een doorzichtige, coherente en efficiënte regelgeving.

Het overleg tussen de sociale partners speelt een belangrijke rol in het behoorlijk bestuur. Een grotere inbreng van de sociale partners op die domeinen waar er contact is met de werkgevers- en werknemersproblematieken is zeer wenselijk. Via e-government kunnen veel administratieve procedures sneller en eenvoudiger verlopen, als ook de informatiedoorstroming naar alle maatschappelijke actoren verbeteren. Momenteel presteert Vlaanderen/België ondermaats in vergelijking met de rest van Europa. Via internet moet een tweerichtingscommunicatie mogelijk worden gemaakt voor de meest courante administratieve procedures, wat aangeduid wordt als het virtueel loket. De sociale partners sluiten zich aan bij het voornemen van de regering om de hoeveelheid regelgeving met 25% te doen dalen tegen 2004.

- De valorisatie van **Brussel en de Vlaamse ruit** als Europees economisch centrum van eerste orde, evenals de verdere ontwikkeling en valorisatie van de regio Vlaanderen als logistieke draaischijf en distributieland voor de Europese Unie zijn belangrijke hefboomen in de realisatie van een dynamische economie.
- Vlaanderen/België kent een te hoge **lastendruk** zowel voor de individuen als voor de ondernemingen. Hierdoor zijn er een aantal rigiditeiten ontstaan ondermeer op de Vlaamse/Belgische arbeidsmarkt. In het kader van de inzetbaarheid van de beroepsbevolking is het gewenst dat de lasten op arbeid verschuiven naar andere productiefactoren.

3. Sociale cohesie en een zorgzame omgeving

Een kwalitatieve samenleving kan enkel een samenleving zijn waarbij de leden betrokken zijn en alle vormen van uitsluiting worden teruggedrongen. Het doorbreken van het sociaal isolement waarin velen gedrongen worden vormt een belangrijke uitdaging. Dit kan niet louter door hun individuele situatie te verbeteren maar vooral door de samenleving globaal toegankelijker te maken. Mede hierdoor kan stigmatisatie en segregatie worden vermeden.

Uitsluiting komt voor in verschillende gradaties en meerdere dimensies. In zijn sociaal-economische dimensie is uitsluiting in de eerste plaats verbonden met armoede. Armoede leidt tot uitsluiting en vice versa. Gezien achterstellingen binnen meerdere levenssferen mekaar versterken en cumuleren in vormen van armoede is de aanpak van deze problematiek primordiaal.

Vlaanderen scoort in vergelijking met de omliggende landen goed wat betreft armoede afgezet ten aanzien van een inkomensmaatstaf. Als doelstelling geldt in dit verband dat Vlaanderen zijn gunstige positie op dit vlak dient te bestendigen.

Naast een armoedemaatstaf zijn ook andere indicatoren aangewezen om sociale cohesie te indexeren. Zo omspannt de indicator die in opdracht van de Verenigde Naties werd ontwikkeld naast een *armoedemaatstaf* (aandeel personen met equivalent inkomen lager dan 50% van het mediaan-inkomen) ook de relatieve betekenis van *langdurige werkloosheid*, *laaggeletterdheid*, en de *waarschijnlijkheid van overlijden voor de leeftijd van 60 jaar*.

Op basis van deze en andere elementen kan de discussie ten gronde over de invulling van de doelstellingen in verband met sociale cohesie gevoed worden.

Zekerheid in het algemeen en inkomenszekerheid in het bijzonder zijn belangrijke voorwaarden om tot sociale cohesie te komen. Waar de mondialise-

ringstendens en socio-demografische ontwikkelingen eerder de onzekerheid in de maatschappij en specifiek op het vlak van de sociale bescherming doen toenemen, is een aangepast beleid gericht op het veiligstellen van de bestaanszekerheid noodzakelijk.

De waarborg voor iedere zorgbehoevende op aangepaste, betaalbare zorg- en hulpverlening, vormt een belangrijke bijdrage in het versterken van de sociale cohesie. De uitdaging om dit blijvend te realiseren is van dezelfde orde.

Bepaalde groepen in de samenleving blijven meer kwetsbaar dan andere. Het bij prioriteit tegengaan van discriminatie en het verhogen van de participatie van deze kwetsbare groepen draagt ook bij tot het verstevigen van de sociale cohesie.

3.1 Armoede uitroeien

Principieel is het onaanvaardbaar dat in een maatschappij met de rijkdom als de onze, armoede in zijn scherpste uitingen kan voorkomen. Zowel de uitgebreidheid van het fenomeen in de samenleving als de diepgang binnen de diverse dimensies is hierbij relevant. Armoede wordt hierbij gehanteerd als een relatief en multi-aspectueel begrip. Het systematisch minder hebben van wat noodzakelijk wordt beschouwd in de samenleving (inkomen, scholing, huisvesting,...) duidt op armoede. Het complexe karakter van armoede verhindert een eenduidige meting. Het inkomenscriterium leent zich op de meest eenvoudige en betrouwbare wijze voor de afbakening van arme bevolkingsgroepen. Armoede blijft in essentie een probleem van systematisch inkomenstekort bij een laag inkomen. Dit verschijnsel valt trouwens samen met vormen van deprivatie op diverse beleidsdomeinen.

Een stijgende welvaart kan niet voorkomen dat in Vlaanderen sinds 1988, zowel het relatieve aantal huishoudens als individuen dat in armoede verkeert, toeneemt. In vergelijking met andere ontwikkelde landen - op basis van een inkomenscriterium - is de relatieve omvang van de armoede in België

beperkt. Het voortdurend verbeteren van onze positie vormt een blijvende uitdaging.

Het voeren van een beleid ter bestrijding van de armoede vergt een integrale aanpak en een gecoördineerd ageren in tijd en ruimte op vele beleidsdomeinen en door meerdere overheden. Werkgelegenheid, huisvesting, onderwijs, welzijns- en gezondheidszorg, cultuur en sport vormen evenveel beleidsdomeinen waar Vlaanderen hefboomen kan ontwikkelen om armoedesituaties te voorkomen en/of terug te dringen. Armoede is niet enkel een stedelijk fenomeen. Armoede op het platteland wordt al te vaak miskend. Een beleid op dit vlak dient voldoende specifiek gericht te zijn op de doelgroepen.

Bij de conceptie en de uitwerking van een beleid gericht op het bestrijden van armoede is de betrokkenheid van de doelgroepen essentieel. De noden en behoeften zoals ze door de doelgroepen worden ervaren dienen het uitgangskader te vormen voor het uittekenen van een beleid. Vandaar dat de Vlaamse sociale partners bijzondere inspanningen wensen te leveren om tot een vruchtbare dialoog te komen met organisaties op het middenveld die de armen vertegenwoordigen. Vanuit dit overleg kunnen hefboomen in de strijd tegen de armoede invulling krijgen. Het conclusies uit het Algemeen Verslag over de Armoede en het standpunt ingenomen door de Vlaamse sociale partners ten aanzien van de armoede-problematiek kunnen hierbij de leidraad vormen.

3.2 Bestaanszekerheid veilig stellen

Inkomenszekerheid blijft een belangrijke bekommernis, ook in het komende decennium. Het bevorderen van de inzetbaarheid van de bevolking draagt zowel rechtstreeks als onrechtstreeks bij tot het verstevigen van de inkomenszekerheid. Voor diegenen die niet of niet meer actief zijn op de arbeidsmarkt is de hoogte van het vervangingsinkomen bepalend voor het waarborgen van de bestaanszekerheid.

De hefboomen gericht op het verhogen van de inzetbaarheid en de werkzaamheidsgraad van de bevolking kwamen hiervoor reeds aan bod. Het verbeteren van de vervangingsratio is deels gekoppeld aan de betaalbaarheid van het stelsel van sociale bescherming, in hoofdorde in het licht van de demografische ontwikkeling. Tot 2010 wordt nog een lichte groei van de vervangingsratio voor pensioenen in het vooruitzicht gesteld. Daarna loopt deze terug terwijl het aantal gepensioneerden vlug groeit. De volgende generatie werkenden is én kleiner in omvang én wordt geconfronteerd met de top van de vergrijzing en dus met de top van de lasten.

Om de intergenerationele solidariteit in een duurzaam stelsel van sociale bescherming te bestendigen zullen naast het verhogen van de werkzaamheidsgraad nog andere initiatieven gesteund op de solidariteit van de gehele bevolking (bv. vorming demografische reserve) en regelingen van toepassing op specifieke groepen in de bevolking, moeten uitgebouwd worden.

Intussen verdienen vanuit de bekommernis voor de bestaanszekerheid kwetsbare groepen zoals de éénoudergezinnen en de gezinnen van werklozen en de laagstopgeleiden bijzondere aandacht. Zij komen verhoudingsgewijze veel meer terecht in de laagste inkomenscategorieën.

3.3 Een zorgzame omgeving ontwikkelen

De socio-demografische ontwikkelingen en de groeiende fragmentering leren dat het bewaken en bewaren van (informele en formele) solidariteitsvormen tussen de jongere en oudere generaties eveneens in de toekomst blijvende aandacht en de nodige beleidsmaatregelen zullen vergen. Het verhogen van de werkgelegenheidsgraad van bepaalde groepen (ouderen, vrouwen,...) mag dan wel bijdragen tot het verstevigen van de macro-solidariteit, tegelijkertijd zet het de solidariteit op micro-niveau onder druk. De gevolgen hiervan zijn niet enkel voelbaar in de verzorging van oudere generaties, maar evenzeer in de opvang van de jongere.

Een kwaliteitsvolle zorgverlening en de waarborg voor iedere zorgbehoevende tot een daadwerkelijke toegang tot de zorgverlening (zowel qua aanwezigheid van voorzieningen en diensten als betaalbaarheid) vormen de twee basispijlers van een zorgzame samenleving. Aan beide aspecten zal in de komende tien jaar in toenemende mate aandacht moeten worden besteed ofschoon de climax in de uitdaging van een zorgzame samenleving zich later situeert.

Verwacht kan worden dat de vraag naar zorgverlening in stijgende lijn zal blijven evolueren. Bovendien is het aannemelijk dat de kwaliteitseisen die aan de zorgverlening gesteld worden ook gaandeweg zullen verhogen, niet in het minst door het veralgemeend hoger welvaarts- en scholingspeil van diegenen die er beroep op zullen doen.

Langs de kant van zorgverstrekking daarentegen komt zowel de informele als de formele zorgverlening onder druk te staan. Van de cohorte die het leeuwenaandeel van de *informele* zorgverlening op zich neemt, de zgn. sandwich-generatie (+ 50 jarigen), wordt in toenemende mate verwacht dat ze actief blijft op de arbeidsmarkt. Tegelijkertijd neemt de instroom van jongeren op de arbeidsmarkt verder af. Het is precies deze categorie die in de *formele* zorgverlening een belangrijk aandeel in de werklust op zich neemt.

De uitdaging van het kunnen beschikken over de nodige zorgkracht impliceert wat de formele zorgverstrekking betreft dat een aanbod aangepast aan de zich ontwikkelende noden wordt uitgebouwd. Specifiek op het vlak van seniorenvoorzieningen en kinderopvang dienen er bijkomende opvangplaatsen te komen om te voldoen aan de geldende programmatienormen en de potentiële vraag. Ramingen wijzen op 24.000 additioneel te voorzien aantal kinderopvangplaatsen om aan de potentiële vraag te kunnen voldoen en 40.000 aantal woongelegenheden voor bejaarden overeenkomstig de normering. Daarnaast dient de instroom van voldoende en voldoende gekwalificeerd personeel te worden verzekerd. De betaal-

baarheid van bepaalde vormen van zorg- en hulpverlening is gebaat bij een snelle operationalisering van een zorgverzekering die voldoende dekking biedt.

Op het vlak van de informele zorgverstrekking dringen geëigende maatregelen zich op, ondermeer op het vlak van de ondersteuning van het vrijwilligerswerk, zodanig dat ontplooiingskansen voor mantelzorg maximaal worden gevrijwaard. Het uitgangspunt voor het op elkaar afstemmen van arbeid en zorg bestaat erin dat elk individu, ongeacht de leefvorm waarin het zich situeert beschikt over de mogelijkheden om in eigen levensonderhoud te voorzien en aan zijn of haar zorgverantwoordelijkheden en maatschappelijk engagement te kunnen voldoen. De keuzevrijheid tussen opname van zorgtaken door mantelzorgers of door uitbesteding aan diensten moet reëel zijn.

3.4 Discriminaties uitsluiten, evenredige participatie bevorderen

De mondialisering en de ontwikkeling van de kennismaatschappij hebben als neveneffect dat de onzekerheid in de maatschappij wordt versterkt en dat reeds bestaande ongelijkheden tussen bepaalde bevolkingsgroepen worden uitvergroot. Dit kan ertoe leiden dat bepaalde groepen uit de maatschappij treden of gestoten worden.

Het is aannemelijk dat diegenen die niet over de nodige sociale netwerken beschikken als eersten zullen afhaken.

Het doeltreffend beantwoorden van de uitdaging van de kennismaatschappij biedt een algemene hefboom (cf. supra "inzetbaarheid verhogen") om de evenredige participatie te bevorderen. Immers de dualiteit tussen diegenen die over aangepaste kennis en vaardigheden beschikken en zij die deze ontberen zal zich uitstrekken tot ver buiten het voor de hand liggende domein van de arbeidsmarkt. De uitsluiting die er kan uit voortvloeien betreft niet alleen het sociaal-economische midden

maar evenzeer de sociaal-culturele participatie. Discriminaties moeten radicaal worden tegengegaan en gelijkheid van kansen – inzonderheid op de arbeidsmarkt - dienen tegelijkertijd te worden bevorderd. In overleg met actoren op het middenveld en beleidsverantwoordelijken zullen de hefboomen hiertoe moeten worden vastgelegd waarbij plaats wordt ingeruild voor een gender mainstreaming.

Bijzonder kwetsbare groepen verdienen een specifieke aandacht. Hierna worden allochtonen en personen met een handicap specifiek vermeld. De groep van de langdurig werklozen kan ook in dit verband worden aangeduid. Bij de bespreking van de inzetbaarheid op de arbeidsmarkt werden hieromtrent reeds een aantal hefboomen aangegeven.

3.4.1 Allochtonen

Allochtonen zullen een steeds grotere groep in onze samenleving gaan uitmaken. Uitgaande van sociaal-economische ontwikkelingen kan worden verwacht dat (arbeids)migratie door een gecombineerd aanzuig- en duweffect in de komende periode nog aan betekenis gaat winnen. Door enerzijds de toenemende druk op de instroom van arbeidskrachten, anderzijds de verdergaande mondialisering, alsook de Europese politieke integratie gekoppeld aan een mogelijke uitbreiding van de EU, nemen de migratiebewegingen toe. De Westerse landen zullen in toenemende mate ook geconfronteerd worden met een groeiende diversiteit aan migrerende populaties. Voor de Vlaamse sociale partners is het verwezenlijken van een verdraagzame samenleving waar iedereen aan zijn trekken kan komen essentieel.

Allochtonen worden op verschillende vlakken geconfronteerd met sociale uitsluiting. De uitdaging ten aanzien van zich aandienende ontwikkelingen bestaat erin via een reeks initiatieven het onthaal en de integratie van deze groepen te bevorderen. Dit veronderstelt enerzijds de aanwezigheid van voldoende opvangcapaciteit en de ontwikkeling van specifieke beleidsmaatregelen

ondermeer op het vlak van onderwijs en arbeidsmarkt. Anderzijds dienen de integratie-inspanningen van betrokkenen zelf te worden aangemoedigd.

Een aantal initiatieven en engagementen die de sociale uitsluiting van allochtonen willen tegengaan, bijvoorbeeld door het bevorderen van de participatie op de arbeidsmarkt, zullen nog uitgebreid en versterkt moeten worden in de toekomst. De Vlaamse sociale partners wensen in een doorgedreven dialoog met organisaties op het middenveld na te gaan welke hefboomen in de komende periode kunnen worden versterkt, aangepast en/of ontwikkeld om de integratie van allochtonen in onze samenleving optimaal mogelijk te maken.

3.4.2 Personen met een handicap

Arbeid vormt een belangrijk integratiekader in onze samenleving. Voor groepen die op dit vlak met handicaps hebben af te rekenen zijn blijvende aandacht en initiatieven noodzakelijk. De bevordering van de tewerkstelling van personen met een handicap waar mogelijk in het normaal economisch circuit verhoogt meteen hun maatschappelijke integratiekansen. Waar tewerkstelling in het normaal economisch circuit niet mogelijk is moet inschakeling in aangepaste vormen van arbeid en bezigheid blijvend worden bevorderd. Het akkoord tussen de Vlaamse regering en de Vlaamse sociale partners over de werkgelegenheidskansen voor personen met een handicap kan invulling geven aan de doelstelling om de werkgelegenheidsmogelijkheden van personen met een handicap te vergroten. Integratie omvat uiteraard nog andere aspecten. Ook hier nemen de Vlaamse sociale partners zich voor met betrokken actoren op het middenveld het overleg aan te gaan om tot gepaste antwoorden te komen.

4. Een gezond leefmilieu, blijvende bereikbaarheid en kwaliteitsvolle ruimte

4.1 Een gezond leefmilieu

Milieuverstoring heeft belangrijke sociaal-economische kosten en effecten. Voorbeelden zijn hogere gezondheidsuitgaven, lagere landbouwopbrengsten, hogere kosten voor de zuivering van drinkwater en productiewater, verminderde toeristische aantrekkingskracht, enz., naast de intrinsieke waarde die mensen hechten aan bijvoorbeeld ecosystemen en landschappen, nu en voor toekomstige generaties. Recente studies schatten bijvoorbeeld de schade van luchtverontreiniging in Vlaanderen door de uitstoot van SO₂, NO_x, VOS, en fijn stof (in Vlaanderen en in het buitenland) op meer dan 100 miljard BF per jaar of zo'n 2 % van het Vlaams BGP⁴.

Indien men aanvaardt dat een 'kwaliteitsvolle samenleving voor iedereen', en dus ook voor toekomstige generaties, mee afhangt van de duurzame beschikbaarheid van een eindige voorraad milieufuncties, gaat de voortzetting van activiteiten die het lokale en mondiale leefmilieu destabiliseren logischerwijze in tegen de sociaal-economische ontwikkeling op lange termijn. Daaruit volgt dat milieubeleid fundamenteel niet als een hinderpaal voor de sociaal-economische ontwikkeling kan worden gezien, maar dat milieudoelstellingen samen met sociaal-economische doelstellingen moeten worden nagestreefd.

Met het oog op het uitwerken van *hefbomen* voor een gezond leefmilieu en voldoende ruimte in Vlaanderen, kunnen onder meer volgende punten naar voor worden gebracht:

- De milieuproblematiek is zodanig met de basisstructuur en –mechanismen van onze samenleving verweven, dat ingrijpende maatschappelijke veranderingen noodzakelijk zijn. Dit proces van ingrijpende maatschappelijke verandering kan slechts ten dele door de overheid worden gestuurd. Ten minste even, zo niet belangrijker is de houding en het optreden van andere actoren,

waaronder de zgn. doelgroepen van het milieubeleid, met inbegrip van allerlei maatschappelijke organisaties en belangengroepen. Voldoende tegenkracht tegen de lopende trends kan slechts worden gevonden in een *samenwerking* tussen alle participanten en actoren van de samenleving.

- Milieuresultaten zijn ongetwijfeld voor een deel te wijten aan het milieubeleid dat wordt gevoerd, maar kunnen misschien wel voor een groter deel worden verklaard door andere, 'exogene' evoluties op het vlak van de bevolkingsomvang, de leefpatronen, de samenstelling van de economie, de technologische ontwikkeling, enz. Dergelijke maatschappelijke ontwikkelingen, onder meer op het vlak van mobiliteit, energievoorziening, landbouw, technologische ontwikkeling, huisvesting, ruimtelijke ordening, enz. kunnen slechts ten dele door milieubeleid worden gestuurd. Versterking van de *integratie* van milieu in andere beleidsdomeinen is daarom cruciaal.
- *Innovatie en creativiteit* zijn cruciaal met het oog op een verdere dematerialisering, energie-extensivering en zuiniger ruimtegebruik van sociale en economische activiteiten. Deze worden onder meer bevorderd door een ambitieuze maar stabiele regelgeving die ruimte creëert voor fundamentele technologische vernieuwingen en door een coherent beleid op het gebied van technologisch onderzoek, ontwikkeling en diffusie.
- Het realiseren van ambitieuze milieudoelstellingen vereist verschuivingen in de *structuur van de economie*. Het sociaal-economisch beleid kan dan ook niet alleen bijdragen aan het milieubeleid door rekening te houden met de milieupact van het eigen beleid, maar vooral door te zorgen voor een beleid dat herstructureren in de economie als gevolg van het milieubeleid begeleidt en ondersteunt. Onder meer via een goed functionerende arbeidsmarkt kunnen de

4 Bruto Geografisch Product. MIRA S 2000, Mechelen, Vlaamse Milieumaatschappij (te verschijnen). Dit cijfer is beperkt tot de waardering van effecten op de volksgezondheid, landbouw en gebouwen, voor zover die gekend zijn en kunnen gekwantificeerd en gemonetariseerd worden. Effecten op arbeidsproductiviteit, ecosystemen, ... bijvoorbeeld zijn hierin nog niet begrepen. Omdat niet alle effecten kunnen worden verrekend, geeft de vermelde raming ondanks de vele onzekerheden wellicht slechts een ondergrens aan.

onvermijdelijke economische en sociale aanpassingskosten beperkt blijven en hoeft de noodzakelijk vermindering van de milieu-aantasting niet in het gedrang te komen.

- Op vele vlakken is de *internationale dimensie* prominent aanwezig. Vlaanderen beïnvloedt mee het klimaat in de wereld, de luchtverontreiniging in Europa, de rivieren in Nederland, de Noordzee, ..., trekvogels zijn afhankelijk van hun pleisterplaatsen in Vlaanderen, enz. Omgekeerd ontvangt Vlaanderen ook schadelijke stoffen uit andere landen. Ook doordat sommige maatregelen alleen in internationaal verband kunnen worden getroffen, krijgt de milieuproblematiek steeds meer een internationaal karakter.

Deze aspecten zijn niet alleen relevant in een lange termijnperspectief. Ook in de tussenliggende periode dient het beleid op de vermelde aspecten aan te sluiten.

Inhoudelijk kan dit onder meer worden gerealiseerd via het verhogen van de *eco-efficiëntie*. Een verbetering van de milieuprestaties van producten en diensten maakt het immers mogelijk om economische groei en stijging van de welvaart te verzoenen met ambitieuze milieudoelstellingen. De kern van dergelijke aanpak ligt in een efficiëntere benutting van materialen en energie, en in 'functiegerichte' innovaties waarbij bepaalde functies op een andere manier worden vervuld dan via producten die veel energie en/of materialen vergen. Op die manier moet het mogelijk zijn om ook in Vlaanderen te komen tot een verdere *ontkoppeling* van de economische groei en de milieudruk, ook op terreinen waar dergelijke ontkoppeling vandaag nog veraf lijkt (vnl. afvalproductie en energie- en verkeersgerelateerde emissies).

Dit vergt enerzijds maatregelen gericht op de inzet van duurzame energiebronnen, het doelmatiger gebruik van fossiele energiedragers, het opnieuw doordenken en herontwerpen van bestaande processen, producten en diensten, voorkoming en doelmatigere benutting van afval- en reststromen binnen

en tussen processen (preventie en hergebruik), enz. Een belangrijke hefboom daartoe is onder meer het wetenschaps- en technologiebeleid, dat mee de noodzakelijke impulsen kan geven voor ontwikkeling en verspreiding van nieuwe productiemethoden.

Anderzijds zijn naast nieuwe technologieën, producten en productieprocessen ook veranderingen nodig in de institutionele en sociaal-economische omgeving. Normering en handhaving zullen in belangrijke mate de basis blijven voor het milieubeleid dat door de overheid wordt aangestuurd, maar om verdere verbeteringen van de milieuefficiëntie te realiseren, zullen overheden ook een nieuw en complementair beleid moeten voeren dat beter aansluit bij de zelfregulerende mechanismen in de samenleving, en zullen bedrijven moeten samenwerken met andere schakels in de keten. Dit vraagt om stimulering van milieuzorgsystemen en gecertificeerde zelfcontrole (ISO, EMAS, IKB, ...), doordachte inzet van zgn. vergunningen op hoofdlijnen en integrale voorwaarden, vastlegging van afspraken en taakverdelingen in convenanten enz.

Concrete, *kwantitatieve milieudoelstellingen* worden op deze plaats niet geformuleerd. Zij dienen tot stand te komen na verdere onderbouwing en overleg. Dit kan worden ingepast in het kader van de lopende voorbereiding van het milieubeleidsplan 2002-2007, waarin tevens duidelijke en meetbare lange termijn doelstellingen moeten worden uitgewerkt. Prioritair is de aandacht voor de uitvoering van internationale akkoorden en Europese richtlijnen waar Vlaanderen nog ver verwijderd is van eerder vooropgestelde doelstellingen, zoals waterverontreiniging, klimaatverandering, verzuring en vermesting.

Als streefdoel wordt dus een verdere *ontkoppeling* van de economische groei en de milieudruk vooropgesteld, via een beleid gericht op het verhogen van de eco-efficiëntie. In het kader van het milieubeleidsplan 2002-2007 moeten de concrete *kwantitatieve milieudoelstellingen* voor Vlaanderen worden uitgewerkt.

Ook hier nemen de Vlaamse sociale partners zich voor om met betrokken actoren op het middenveld het overleg aan te gaan om tot een nadere invulling te komen.

4.2 Blijvende bereikbaarheid

De doelstelling van een "dynamische economie" stelt hoge eisen aan de bereikbaarheid van economische centra en poorten (zie ook de valorisatie van Brussel en de Vlaamse ruit). De toenemende druk op de bestaande capaciteit van het vervoersysteem is daarbij een belangrijke hinderpaal. Spijts de uitvoering van een aantal belangrijke "missing links" in de wegeninfrastructuur en de bijkomende uitbouw van het openbaar vervoernet zal verstandig omgaan met "schaarste aan capaciteit" de hoofdtoon worden van het beleid in de komende tien jaar. "Betere benutting van bestaande infrastructuur" is een onvermijdelijke keuze. De inzet van diverse instrumenten zal daarbij nodig zijn. Afweging van sommige instrumenten (zoals b.v. meer nachtverkeer) met andere doelstellingen (combinatie gezin - arbeid) zal nodig zijn. Problemen van schaarste van ruimte en externe gevolgen van transport en ecologische neveneffecten kunnen worden overwonnen door de inzet van steeds verdergaande technologische ontwikkelingen. Instrumenten als vervoersmanagement en tele(thuis)werken zijn hierbij aangewezen. Tele(thuis)werken brengt het werk dichterbij of in huis op voorwaarde dat de technologische, financiële en arbeidsorganisatorische drempels worden verlaagd.

Tegen 2005 moet een substantieel arsenaal van vermelde instrumenten operationeel zijn. De inzet van een selectief prijsbeleid is niet uit te sluiten. Maatregelen in het openbaar vervoer zijn ook nodig.

Substantiële verhoging van de capaciteit voor het openbaar vervoer krijgt via de uitbouw van stads-gewestelijke vervoernetten (Brussel, Antwerpen, Gent) hoge prioriteit. Deze investeringen moeten worden aangevuld met maatregelen die de dienst-

verlening en de performantie van de vervoermaatschappijen duidelijk verhogen. De dienstverlening van het openbaar vervoer moet hoog scoren zowel voor toegankelijkheid als aantrekkelijkheid. De vervoermaatschappijen moeten er voor zorgen dat het openbaar vervoer voor alle bevolkingsgroepen fysisch toegankelijk is en de overheid zal via selectieve maatregelen de betaalbaarheid voor bepaalde bevolkingscategorieën verzekeren.

Een forse verhoging van de aantrekkelijkheid is ook de basis van een financieel duurzaam openbaar vervoer. Gebruikers zullen betalen voor een kwalitatief hoogstaand openbaar vervoer als alternatief voor de auto. De kostendekkingsgraad van het openbaar vervoer moet op die manier op peil gehouden worden.

Mobiliteit is dermate essentieel in onze samenleving dat het een wezenlijk onderdeel is van een maatschappelijke betrokkenheid en finaal van sociale cohesie. Het verzekeren van een basismobiliteit voor iedereen is daarbij een belangrijke doelstelling. De verwezenlijking van deze doelstelling moet gebeuren met inzet van verschillende middelen, en niet alleen via het aanbod van traditioneel openbaar vervoer.

Ruimtelijk beleid blijft van groot belang voor het beheersen van het mobiliteitsvraagstuk. Men mag echter niet verwachten dat het ruimtelijk beleid fundamenteel de totale vraag naar mobiliteit (op landelijk niveau) zal beïnvloeden. De ruimtelijke inrichting (o.m. bij lokalisatie van grootschalige verkeersaantrekkende activiteiten) moet ten volle worden ingezet om vooral de lokale leefbaarheid sterk te verbeteren.

De doelstellingen op het vlak van verkeersveiligheid kunnen niet gemilderd worden. Vlaanderen moet in het komend decennium minstens op het niveau van de omringende landen uitkomen. Dat zal een grote inzet van maatregelen vergen, te meer daar algemeen aangenomen wordt dat het tijdperk van de eenvoudige maatregelen met grote winstmogelijkheden (bv. gordel, ...) voorbij is.

Een zo groot mogelijke "modal shift" in het goederenvervoer is een belangrijke prioriteit. Een wezenlijke vooruitgang op dit vlak is sterk afhankelijk van een politiek van doorrekening van de reële kosten van het transport. Vlaanderen moet zich inschakelen in een streven om deze politiek op Europees niveau op middellange termijn effectief te realiseren. Innovatief onderzoek naar nieuwe vormen van goederenvervoer (b.v. ondergronds vervoer) moet ook in Vlaanderen op korte termijn worden opgestart. De positie van Vlaanderen als logistieke draaischijf moet blijvend ondersteund worden door het aantrekken van internationale goederenstromen, in het bijzonder via de zeehavens. Prioriteit voor goederenstromen met hoge toegevoegde waarde voor Vlaanderen moet in het beleid van de verschillende actoren aan bod komen (bvb. via het eerder aantrekken van goederenstromen die nog behandeling vergen vooraleer transport verder gaat).

4.3 Kwaliteitsvolle ruimte

Door de sterke verstedelijking en grote verweving van functies, mist Vlaanderen ruimtelijke kwaliteit. Mede daarom heeft ook in de ruimtelijke ordening het begrip duurzaamheid zijn intrede gedaan. Samen met wat de ruimtelijke draagkracht wordt genoemd, vormt dit een fundament van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (RSV).

De wijze waarop met de ruimte wordt omgegaan kan niet anders zijn dan het resultaat van een maatschappelijk afwegingsproces dat resulteert in een langetermijnvisie op de ruimtelijke ontwikkeling van Vlaanderen. De uiteindelijk te maken ruimtelijke keuzen zijn geen zuiver wetenschappelijke of technische aangelegenheid. In dit afwegingsproces staan ecologische, sociale en economische bekommernissen evenwaardig naast elkaar. Het is daarbij belangrijk voor ogen te houden dat de maatschappij steeds in evolutie is en dat de ruimtelijke ordening – uiteraard binnen de grenzen van de ontwikkelde langetermijnvisie - een dynamisch proces moet zijn, precies omwille van de snelle maatschappelijke veranderingen. Het plannings-

proces moet hierbij bekeken worden als een onderdeel van het globaal maatschappelijk afwegingsproces, zodat het ook effectief kan inspelen op nieuwe ruimtelijke uitdagingen die resulteren uit dit afwegingsproces.

Het RSV bevat voor het eerst een coherente visie op het ruimtelijk functioneren van Vlaanderen. Op zich is dat al een belangrijke verdienste.

Het positief inspelen op een performant Vlaanderen tegen 2010, vereist dan ook dat het ruimtelijk beleid inspeelt op de vragen die inherent zijn aan ecologische, demografische, sociale en economische doeleinden die voorop worden gesteld.

Belangrijk is dat deze vragen op een kwalitatieve wijze worden beantwoord. De geschiedenis leert dat het vooral op dit punt is dat Vlaanderen nog heel wat vooruitgang kan boeken. Bekeken vanuit een sociaal-economisch perspectief zal dit er bovendien toe bijdragen dat de locationele voordelen van Vlaanderen in een mondialiserende economie ook vanuit deze hoek kunnen worden verbeterd.

Een kwalitatief voldoende ruimte vanuit sociaal-economisch perspectief impliceert dat:

- Een duurzame economie gebaat is bij een duurzame ruimtelijk ordening en dat beide mekaar kunnen versterken.
- Het maatschappelijk functioneren van Vlaanderen ruimte wordt gegeven om deze activiteiten te kunnen vervullen. Dit betekent niet noodzakelijk nieuw aan te snijden ruimte, maar steeds wel kwalitatieve ruimte.

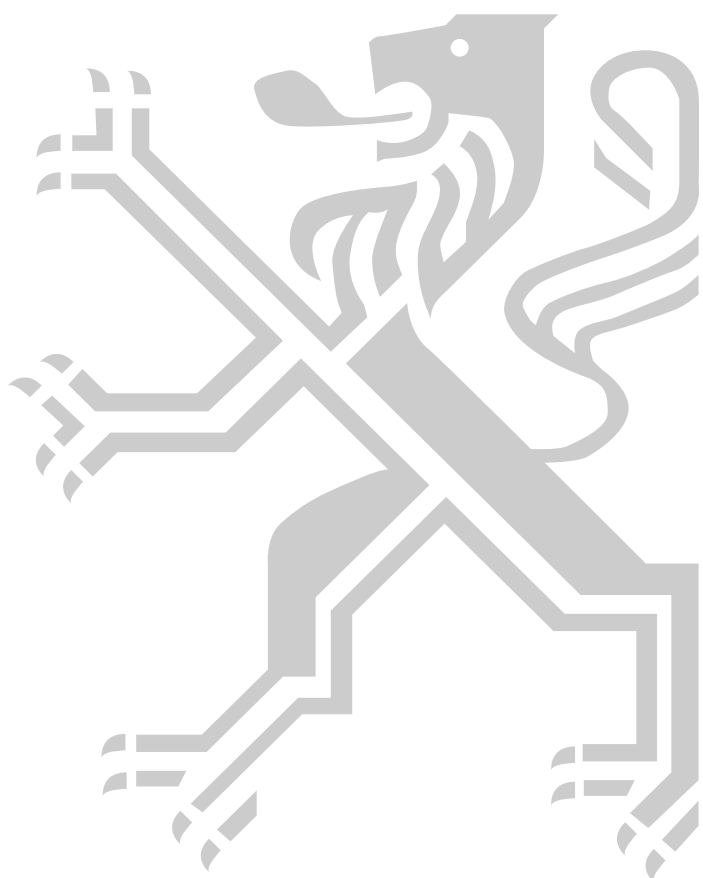
Specifiek in de sociaal-economische sfeer impliceert een kwaliteitsvolle ruimte dat voor wonen en werken volgende elementen centraal staan:

- De ruimtelijke ordening moet vanuit de ontwikkelde langetermijnvisie in het RSV, als katalysator functioneren van een performant Vlaanderen. Dit impliceert dat de in het RSV

vooropgestelde doelstellingen ook moeten gerealiseerd worden.

- De kwaliteit van de ruimte in al zijn bestemmingen staat voorop. Zowel voor wonen als voor bedrijven betekent dit dat naast het kwantitatieve aspect, aangepaste grondbeheervormen worden ontwikkeld die deze kwaliteit kunnen waarborgen. Ook ten aanzien van de kwaliteit van de bedrijfsgebouwen zelf dienen verhoogde inspanningen te worden gemaakt.
- Vanuit het oogpunt zuinig ruimtegebruik is de verweving van functies één van de grote principes van het RSV. Men kan evenwel de vaststelling maken dat de bestaande reglementeringen (zoals Vlarem) deze verweving onvoldoende en onvoldoende kwalitatief kunnen ondersteunen. Omwille van de coherentie van het ruimtelijk beleid met andere beleidsvelden (zoals milieu) is het dus nodig om een bijsturing te maken van de reglementeringen die een kwaliteitsvolle coëxistentie van verschillende functies vandaag onmogelijk maakt.
- Zoals al vermeld is in het verleden niet altijd even zorgzaam omgesprongen met het ruimtegebruik:
 - Dit heeft onder meer tot gevolg dat heel wat van onze economische activiteiten niet optimaal zijn ingeplant. De oplossingen die hiervoor uitgewerkt worden zullen rekening houden met de doelstelling van een voldoende kwalitatieve ruimte alsook de sociaal-economische betekenis van deze economische activiteiten.
 - Een tweede belangrijk aspect in dit verband betreft de in het verleden veroorzaakte bodemvervuiling. Vanuit de algemene doelstelling van een kwaliteitsvolle ruimte verdient bodemsanering prioritaire aandacht omdat het hergebruik van bestaande industrieterreinen in belangrijke mate verhinderd wordt als gevolg van de onzekerheden inzake milieukost en financiële kost. Het is belangrijk dat de kostprijs van deze historische vervuiling wordt becijferd alsook de maatregelen onder de loep genomen worden die in functie van milieu en kostprijs

nodig zijn om deze terreinen effectief opnieuw in gebruik te nemen. De studie die daaromtrent op dit ogenblik in opdracht van OVAM wordt uitgevoerd is dan ook van het allergrootste belang.

5. Een verbreding en verdieping van de democratie

Ons democratisch bestel wordt niet onberoerd gelaten door de huidige processen van mondialisering. Tal van processen die vroeger grotendeels beheersbaar waren op nationaal of regionaal niveau zijn transnationaal geworden.

Hoewel de nationale en regionale overheden door een micro-economisch omgevingsbeleid hierop kunnen inspelen, vermindert hun greep op de totaliteit van de processen. Hierdoor neemt het vertrouwen van de burger in de overheid af en groeit de kloof tussen de overheid en de burger.

De legitimiteit van het overheidsoptreden staat onder permanente druk. Burgers hebben – met de schaalvergroting van hun eigen bereik – meer dan voorheen de neiging om de overheid aan te spreken, zowel bij hun vraag naar herkenbare en zichtbaar positieve effecten van het overheidsoptreden op verschillende domeinen als op een grotere betrokkenheid van de (individuele) burger bij het beleid.

Gezien het democratisch bestel één van de basisfundamenten is van onze maatschappij is het dan ook belangrijk dat die democratie versterkt wordt. De sociale partners zijn er van overtuigd dat hiervoor in Vlaanderen, op verschillende niveau's, voldoende hefboomen voor bestaan om dit te bewerkstelligen, zowel voor de verbreding van de democratie als voor de verdieping van de democratie. Hiertoe moet iedere actor vanuit zijn eigen dynamiek zijn verantwoordelijkheden opnemen.

5.1 Verbreding van de democratie

Doordat meer en meer aspecten in onze samenleving een transregionale en transnationale dimensie hebben, wordt er geleidelijk meer macht gedelegeerd aan internationale organen. Hierbij kan Europa een belangrijke rol spelen. Door middel van de Europese Unie streven de lidstaten naar een aantal gezamenlijke doelstellingen op economisch, sociaal en politiek gebied. Met de ondertekening van de Europese verdragen hebben België en Vlaanderen zich geëngageerd in dit Europees project. Een aanzienlijk deel van onze besluitvorming

wordt nu reeds mede bepaald door het Europese niveau.

Het is dan ook belangrijk dat Vlaanderen een actieve rol op zich neemt om dit project verder uit te bouwen. Hierbij stellen zich verschillende uitdagingen.

In de eerste plaats betekent de uitbreiding van de Europese Unie naar Oost- en Centraal-Europa een uitdaging voor de verdere Europese éénwording.

Daarnaast stelt er zich een grote uitdaging op het vlak van het democratisch gehalte van de Europese processen. Hiervoor dient het democratisch deficit weggewerkt wordt, zowel op politiek als sociaal-economisch gebied. Maar ook de besluitvorming moet geoptimaliseerd worden door meer gebruik te maken van het systeem van gekwalificeerde meerderheid. Het bewaren van het democratisch gehalte betekent eveneens dat de uitbouw van Europa moet gebeuren met respect voor de culturele minderheden en talen.

Wat de uitbouw van de Europese Unie betreft, zou de evolutie naar een federaal model in de plaats van een confederaal model moeten nagestreefd worden. Vlaanderen zou zich ook moeten inzetten voor een verdere uitbouw van het sociaal Europa en een grotere integratie van het economisch, ecologisch en sociaal beleid. Een sterk Europa betekent ook een meer uitgewerkt Europees buitenlands beleid en een grotere harmonisering van de wetgeving van de lidstaten op verschillende domeinen, zoals de fiscale harmonisering.

Momenteel wordt bij het Europees beslissingsproces onvoldoende rekening gehouden met het feit dat Vlaanderen autonoom bevoegd is voor een aantal materies. Hierop dient een adequaat antwoord geformuleerd te worden.

Naast de Europese ruimte die reeds bestaat en verder uitgewerkt moet worden, neemt het belang van een bredere internationale ruimte toe. Er zijn reeds verschillende stappen ondernomen om deze internationale ruimte te creëren, maar de nadruk lag

hierbij op het economisch beleid en meer specifiek het internationale vrijhandelsverkeer. Door de ontwikkelingen op financieel gebied, informatiedoorstroming en technologische evoluties is het zinvol om deze internationale ruimte ook in te vullen op andere domeinen. Belangrijke actuele en toekomstige uitdagingen dienen op wereldschaal aangepakt te worden. Dit blijkt onder meer uit de beurscrisis in het Zuidoost-Azië die wereldwijd gevolgen had, de internationale migraties, ICT-misbruiken... Ook hier dienen Vlaanderen en België een voortrekkersrol te spelen bij het uitbouwen van een internationale politieke ruimte, hetgeen internationale regelgeving betekent, voorbereid in internationale instanties en gehandhaafd door internationale instanties.

Bij de verbreding van de democratie, op alle niveaus, moet er over gewaakt worden dat het draagvlak behouden blijft. Op de verschillende niveaus is het dan ook belangrijk dat het principe van subsidiariteit correct wordt toegepast opdat de burger zo dicht mogelijk betrokken blijft bij het democratisch proces. Dit belet niet dat indien bepaalde doelstellingen niet voldoende op een lager niveau kunnen worden verwezenlijkt, bijvoorbeeld vanwege de omvang of de gevolgen ervan, deze bevoegdheden op een hoger niveau moeten gesitueerd worden. Zo moet op elk niveau, zowel binnen België als Europees en internationaal, oordeelkundig overwogen worden hoe een optimale verdeling van bevoegdheden tot stand moet komen. Hierbij moet rekening gehouden worden met het subsidiariteitsprincipe, maar ook met een efficiënte en homogene bevoegdheidsverdeling.

5.2 Verdieping van de democratie

Momenteel is de Belgische burger niet helemaal tevreden over de democratie in eigen land. Uit gegevens van de Eurobarometer blijkt dat 57% van de Belgen zeer tevreden of redelijk tevreden is over de democratie en 41% niet of helemaal niet

tevreden is hierover. In Europese context scoren enkel Griekenland en Italië significant slechter. Er is dus een vertrouwenskloof tussen de democratische instellingen en de burger. Dit gebrek aan vertrouwen heeft zowel betrekking op het parlement als op de regering.

De verdieping van de democratie is nodig om de vervreemding tussen overheid en burger tegen te gaan. Dit vervreemdingsproces kan er immers toe leiden dat een aantal basisfundamenten van onze samenleving ondermijnd worden. Dit wordt nog versterkt door een aantal krachten in de samenleving die de plaats en rol van belangrijke groepen zoals migranten en vrouwen in vraag stellen. Deze tendens moet een halt worden toegevoerd en het vertrouwen van de burger in een democratische samenleving dient hersteld te worden.

Hier stelt zich in de eerste plaats de uitdaging van de meer evenredige vertegenwoordiging van verschillende groepen in het democratisch proces. Momenteel zijn er nog tal van groepen onvoldoende betrokken bij het democratische beslissingsproces.

Opdat het besluitvormingsproces werkelijk gedragen kan worden door de bevolking, is het van belang om de representativiteit van de besluitvormingsorganen zo groot mogelijk te houden op verschillende gebieden. Twee belangrijke groepen die momenteel onvoldoende aan bod komen zijn de vrouwen en de migranten.

Momenteel worden er inspanningen gedaan om meer vrouwen op te nemen in de besluitvormingsorganen. Dit leidt voorlopig echter nog niet tot een aanzienlijke verhoging van hun aandeel in de belangrijke politieke⁵ of economische machtscentra.

Voor de migranten ligt de problematiek nog ingewikkelder. De geringe betrokkenheid van deze groep van mensen in het politiek besluitvormingsproces heeft onder meer te maken met het feit dat deze mensen zich op bepaalde domeinen buitengesloten voelen in de maatschappij. De openheid

naar deze groep moet toenemen. Hiertoe moet een gericht kansenbeleid gevoerd worden, waardoor het sociaal kapitaal van deze groep meer tot zijn recht kan komen. Daarnaast moeten de waarden van verdraagzaamheid en basissolidariteit ook meer nadruk krijgen.

Ook voor de laaggeschoolden moeten extra inspanningen geschieden opdat ze zich, zowel actief als passief, betrokken blijven voelen bij het democratisch proces.

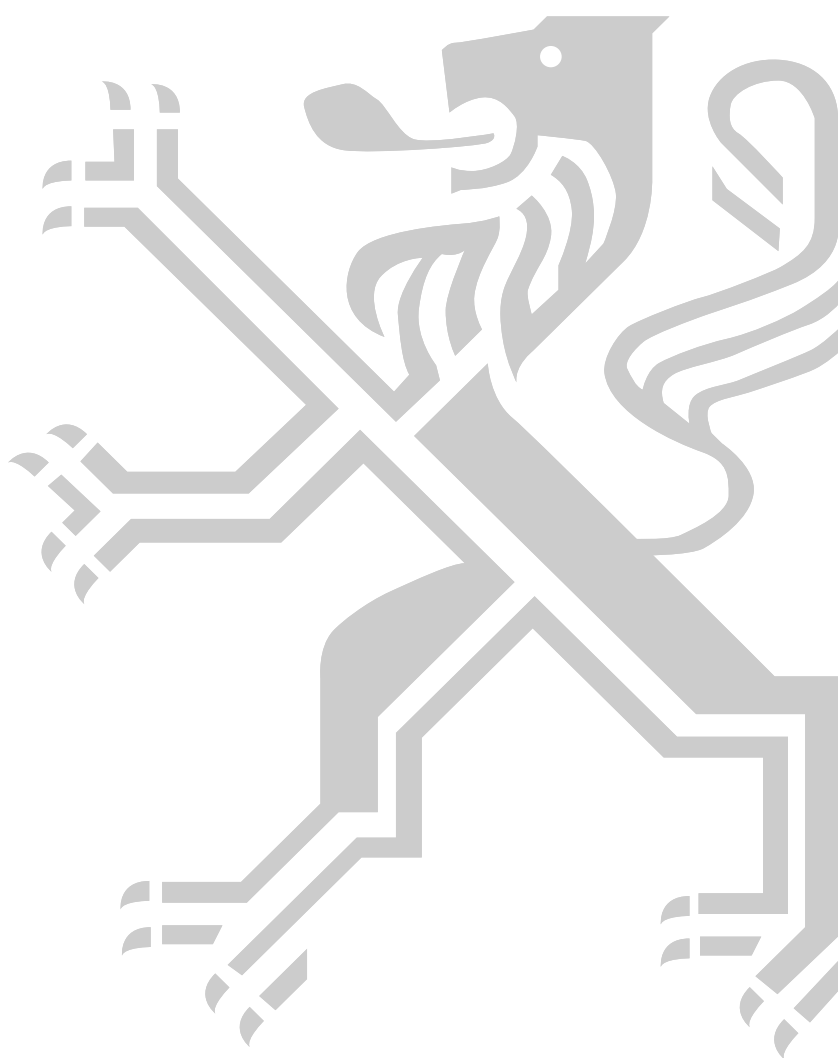
Naast de directe participatieve democratie, moet het middenveld ook een belangrijke factor zijn om de betrokkenheid van de burgers bij het beleid te verhogen. Enerzijds is er een duidelijk verband tussen de actieve participatie aan het verenigingsleven en verschillende dimensies van sociale integratie, hetgeen een wezenlijk bestanddeel vormt van een democratische samenleving. Hoewel het onderwijs hierin nog een belangrijker rol kan spelen, neemt het verenigingsleven toch een belangrijke plaats in.

Anderzijds treden een aantal organisaties van het middenveld constant in dialoog met hun achterban teneinde hen een forum te bieden om meer greep te krijgen op en meer betrokken te worden bij het politieke besluitvormingsproces. De uitdaging hierbij in een individualiserende wereld is dat het middenveld er in zou slagen om de verscheidenheid aan opvattingen die aan de basis leven zodanig te blijven bundelen dat in totaliteit een zo groot mogelijke groep van mensen er zich kan in herkennen. De sterkte van het middenveld – en dus de mate waarin het kan bijdragen tot een meer democratische samenleving – wordt niet louter bepaald door de grootte van de bereikte groepen, maar ook door de onderliggende verhouding tussen de actoren.

Dit kwalitatieve aspect veronderstelt dat het vertrouwen tussen de verschillende en groeiend aantal organisaties op het middenveld zo sterk mogelijk dient te zijn en gekoppeld dient te worden aan een grote verantwoordelijkheidszin. Om de rol van de civil society in deze zin te verzekeren is een activering vereist van de dialoog op de verschil-

lende niveaus: tussen de basis en het middenveld, tussen de verschillende middenveldorganisaties en tussen het middenveld en de overheid.

Binnen dit middenveld nemen de sociale partners een specifieke plaats in. Het feit dat de politieke besluitvorming voor de economische keuzes en de uitwerking van het sociaal beleid traditioneel een beroep doet op de input van de dialoog tussen de vertegenwoordigers van werkgevers en werknemers, maakt het sociaal overlegklimaat in Vlaanderen tot een sterke troef. Een volwaardige erkenning van zowel de interprofessionele als de sectorale eigenheid zijn hierbij van cruciaal belang. De sociale dialoog is immers een middel om maatschappelijke verhoudingen mede vorm te geven, sociaal-economische veranderingen te initiëren en sociale cohesie te bewerkstelligen. Het sociaal overleg is dan ook een zeer sterke hefboom om tot een verdieping van de democratie te komen, en de dynamiek ervan moet door de verschillende actoren ondersteund worden.

■ Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen: Samenstelling

Leden

Voorgedragen door de representatieve werknemersorganisaties:

Clauwaert Annick, Dielen Ilse, Geybels René, Harding Ton, Jonckheere Fernand, Peeters Vital, Slabbinck Lutgart, Verboven Xavier, Vercamst Jan, Wijckmans Ferre

Voorgedragen door de representatieve organisaties van de werkgevers, de middenstand en de landbouw:

De Becker Sonja, De Pril Wilson, Dillen Marc, Leemans Patricia, Muyters Philippe, Neyt Regine, Offeciers - Van de Wiele Mieke, Peeters Kris, Sauer Dirk, Van Havere Kathleen

Plaatsvervangende leden:

Voorgedragen door de representatieve werknemersorganisaties:

Callaert Jan, Daemen André, De Baene Jean-Marie, De Batselier Georges, Engelen Hugo, Hamelinck Luc, Reniers Chris, Rosvelds Sandra, Van Sevenant Siska, Vercammen Sandra

Voorgedragen door de representatieve organisaties van de werkgevers, de middenstand en de landbouw:

Bode Agnes, Bortier Johan, Bosch Claire, Cortens Isabelle, De Moor Jozef, Gotzen Rudi, Michiels Michel, Muyldermans Herwig, Penne Katrien, Vermeylen Eric

Dagelijks Bestuur

Voorzitter: Peeters Kris (UNIZO)

Ondervoorzitter: Peeters Vital (ACV)

Leden: Verboven Xavier (ABVV), Muyters Philippe (VEV)

Wonen de vergadering bij met raadgevende stem:

Administrateur-generaal SERV: Kerremans Pieter

Adjunct-administrateur-generaal SERV: Deman Esther

